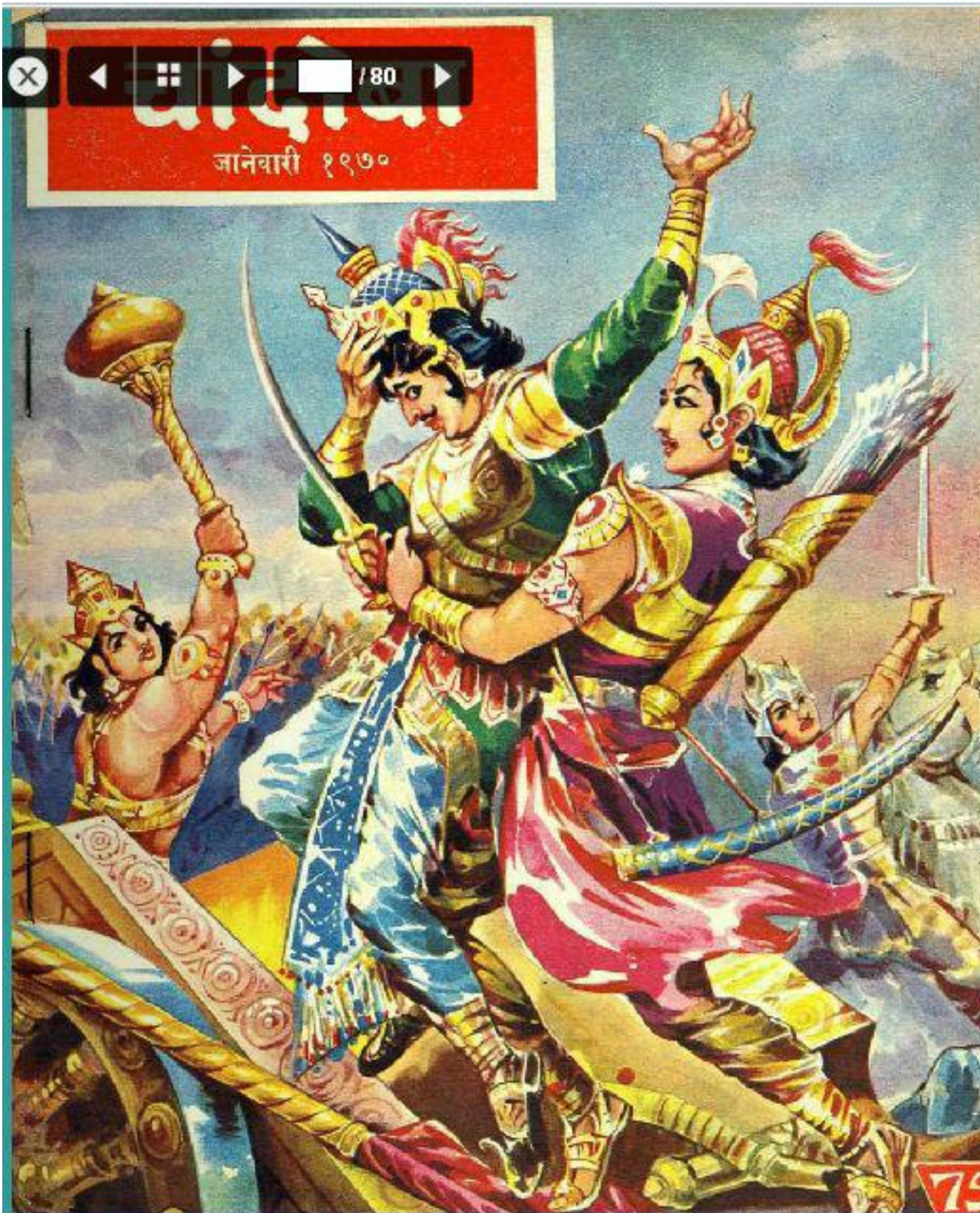

जानेवारी १९७०

कृतघ्न प्राणी

एकदा एक शिकारी जंगलात शिकारीला गेला होता. एका जागी त्याला खड्ड्यातून निरनिराळ्या प्रकारचे आवाज ऐकू आले. शिकाऱ्याने खड्ड्यात डोकावून पाहिले.

"दादा! आम्हांला वांचवा हो! देव तुम्हांला सुखी करील." आवाज ऐकू आले.

त्या खड्ड्यात शिकाऱ्याला एक मनुष्य, एक चित्ता, एक साप व एक उंदीर दिसला. खड्ड्याची भिंत सरळ उभी होती. म्हणून एका ही प्राण्याला चढून येणे शक्य नव्हते.

"तुम्हाला मी मदत कशाला करू रे? उंदीर आमचे धान्य खाऊन टाकतो. साप चावून आमचाजीव घेतो. चित्ते आमच्या गाईंची वासरे उचलून नेतात मनुष्य आमच्या जातीचा आहे. मी त्याला एकट्याला वांचवीन." शिकारी म्हणाला.

परंतु इतर प्राण्यांनी गयावया करून वांचवायला विनंती केली. तेव्हां शिकाऱ्याला त्यांची कीव आली व त्याने लांब लांब वेलीचे दोरखंड वळून ते खड्ड्यात सोडले व त्यांच्या आधारे सर्व प्राण्यांना वांचविले.

"आम्ही या उपकाराची फेड म्हणून कोणती तरी उपयोगी वस्तु आणून देतो." असे सांगून उंदीर, साप व चित्ता निघून गेले. परंतु मनुष्य म्हणाला–"दादा! मी फार गरीब आहे. खायलादेखील मला मिळत नाही. म्हणून मी आपल्याला कोणती ही वस्तू भेट म्हणून आणून देऊ शकणार नाही."

ते ऐकून शिकारी त्या गरीब माणसाला आपल्या झोपडीत बोलावून घेऊन गेला आणि त्याला पोटभर खायला घातले.

दुसऱ्या दिवशी चित्त्याने शिकार करून एक हरण शिकाऱ्याला प्रेमाची भेट म्हणून दिले आणि म्हणाला–"आज पासून तुला शिकार करण्याची गरज नाही. मी रोज शिकार करून तुला लागणारे मांस पुरवीन." असे सांगून चित्ता निघून गेला.

त्यानंतर साप आला आणि म्हणाला– "मी तुझ्यासाठी एक चूर्ण आणले आहे. हे चूर्ण एकाद्या कृतघ्नाच्या रक्तात भिजवून ते साप चावेल त्या जागेवर चोळलेस तर विष उतरेल." असे सांगून एक तऱ्हेचे चूर्ण शिकाऱ्याच्या हातात देऊन साप निघून गेला.

त्यानंतर उंदीर कसले तरी लहानसे गाठोडे ओढीत घेऊन आला आणि म्हणाला– "यात पुष्कळ दागिने आहेत. मी कित्येक दिवसांपासून हे जमवून ठेवले आहेत. हे विकून आयुष्यभर तुला आनंदाने घालविता येतील." असे सांगून उंदीरपण निघून गेला. त्या गाठोड्यात सोन्याचांदीचे दागिने होते.

हे दागिने मिळाल्यामुळे मी केवढा श्रीमंत झालो आहे. आतां मी या खोपटात कशाला रहायचे? असा विचार करून शिकाऱ्याने सर्व दागिने विकले आणि जे पैसे मिळाले ते खर्च करून त्याने एक चांगलेसे घर बांधले आणि त्यात राहू लागला. तो गरीब मनुष्य शिकाऱ्या बरोबरच रहात होता. शिकाऱ्याचे वैभव पाहून त्याच्या पोटात गोळा उभा राहला.

तो शिकाऱ्याचे वाईट कसे व केव्हां होते याची वाट पाहू लागला.

त्याच सुमारास शहराच्या एका अधिकाऱ्याच्या घरी चोरी झाली. पैसे व दागिने चोरीस गेले. त्याने दवंडी पिटविली की जो कोणी चोराला पकडवून देईल त्याला मोठे बक्षिस दिले जाईल.

शिकाऱ्याच्या घरी राहणाऱ्या त्या गरीब माणसाने अधिकाऱ्याला जाऊन चोरीचा माल शिकाऱ्याकडे असल्याचे कळविले. म्हणाला–"मी त्या माणसाला ओळखतो. त्याने आपल्या घरातले दागिने चोरून विकले व एक मोठे घर बांधून त्यात रहात

आहे. पाहिजे तर आऊन आपण ते घर पाहून घ्यावे."

अधिकाऱ्याने आपल्या नोकरांना पाठवून शिकाऱ्याला बोलाविले आणि विचारले– "काय रे, तू हे एवढे मोठे घर कसे काय बांधलेस? कोठून आले इतके पैसे?"

शिकाऱ्याने खोल खड्ड्यात पडलेल्या चार प्राण्यांना त्याने कसे वांचविले होते ते सांगितले.

अधिकारी ते सर्व ऐकून म्हणाला–"तू कपोलकल्पित गोष्टी सांगू लागलास तर त्यांवर कोणाचा विश्वास बसणार? मला तर तू अट्टल चोर दिसतो आहेस." नंतर तो आपल्या शिपायांना म्हणाला–"या माणसाला धरून तुरुंगात नेऊन टाका. नंतर सर्व चवकशी करू."

थोड्या वेळाने घरातून नोकरांनीं धावत येऊन मुलीला सांप चावल्याचे अधिकाऱ्याला सांगितले. मुलगी बेशुद्ध होऊन पडली होती. काय करावे, अधिकाऱ्याला सुचेना.

"आपण काळजी करू नका, सापाचे विष उतरविण्यास माझ्याकडे औषध आहे. मी आपल्याला थोड्या वेळा पूर्वीच नव्हते का सांगितले की मी ज्या सापाला वांचविले होते त्यानेच एक औषध मला देऊन ठेवले होते. या कृतघ्न माणसाच्या रक्तात भिजवून साप चावलेल्या जागी हे औषध लावले तर विष उतरेल." शिकारी म्हणाला.

अधिकाऱ्याने त्याप्रमाणे मुलीला साप चावला होता त्या जागी ते औषध चोळून लावले. मुळीला शुद्ध आली व ती उठून बसली.

अशातऱ्हेने शेवटी शिकारी म्हणाला होता ते सर्व खरे असल्याची अधिकाऱ्याची खात्री पटली आणि त्याने त्या कृतघ्न माणसाला शिक्षा केली आणि शिकाऱ्याची माफी मागितली.

पैशाची हाव

हारून अल रशीद बगदादचे खलीफा होते तेव्हां घडलेली ही गोष्ट आहे. त्यांच्या दरबारी हसन नावाचा एक अधिकारी रहात असे. त्याच्या बायकोचे नाव फातिमा असे होते. दोघांना पैशाचा इतका मोह होता की दोघे पोटभर जेवत देखील नसत. हसनला जो पगार येई तो सर्वच्या सर्व ती दोघं राखून ठेवीत. कुत्रंसुद्धा तोंड लावणार नाही असले पदार्थ ती दोघं खात. ज्या घरात दोघं रहात त्यात भिखारी सुद्धा राहायला तयार झाले नसते. अशातऱ्हेने त्यांनी इतके सोने जमविले की दोन थैल्या भरल्या. दोघं रात्री अपरात्री उठून एकदा ते सोने पहात व ते पाहून त्यांना स्वर्ग मिळाल्याचा आनंद होई.

धन वाढत गेलं तसातसा धनाचा लोभ पण वाढत गेला. एकदा फातिमाच्या मनात एकदम पुष्कळसे धन मिळविण्याची इच्छा उत्पन्न झाली. ती ज्या दुकानात नेहमी सर्व पदार्थ खरेदी करीत असे त्या दुकानदाराकडे जाऊन ती एकदम रडू लागली आणि म्हणाली–"अहो बडे मियां! तुमच्या भावाला (म्हणजे तिच्या नवऱ्याला) खलीफांनी एकाएकी धरून तुरुंगात टाकलं आहे हो. मी बाई माणूस कोणाकडे जाऊन सांगू. जवळ एक फुटकी कवडी सुद्धा नाही. काय खाऊ आणि काय पिऊ?"

दुकानदाराला तिची कीव आली व त्याने तिला सर्व किराणा माल पैसे घेतल्याशिवाय फुकट दिला. पण इतक्या न्यायपरायण खलीफांनी त्या बिचाऱ्याला तुरुंगात कां डांबून ठेवावे हे दुकानदाराच्या लक्षात येईना. त्या रात्रीचे जेवण दोघांना अमृता-सारखे गोड लागले. कारण एक पै देखील खर्च केल्या शिवाय त्यांना पोटभर जेवायला मिळालं होतं.

अशातऱ्हेने काही दिवस अनेक दुकानदाराकडून फातिमाला फुकटात सर्व वस्तू मिळत राहल्या. परंतु एक दिवशी एका दुकानदाराने विचारलेच. म्हणाला–"फातिमा! असे किती दिवस चालणार? तुझ्या नवऱ्याला तुरुंगात कां घातलं खलीफांनी? कारण सांगितलंस तर सोडविण्याचा प्रयत्न तरी करता येईल."

फातिमा घाबरली. पण स्वतःला सावरून म्हणाली–"तुम्हांला पुण्य लागेल, ही गोष्ट खलीफांना जाऊन विचारू नका. आम्हां दोघांना एकदम फाशी मिळेल."

"तरमग तू आपल्या नातेवाइकांची मदत अशा वेळी कां घेत नाहीस?" दुकानदाराने विचारले. यापुढे दुकानदारांकडून फुकट समान मिळणार नाही व त्यांच्याकडे अशा मदतीसाठी ती जात राहली तर त्यांना संशय देखील येईल हे फातिमाने ओळखले.

गावात हसन व फातिमा दोघांचे पुष्कळ नातेवाईक होते. पण जाणे येणे ठेवले तर उगीच व्यर्थ खर्च होईल या भीतीने त्यांनी सर्व नातेवाइकांशी संबंध तोडल्यासारखेच होते. तरी फातिमा आपल्या माहेरच्या नातेवाइकांकडे जाऊन तिच्या नवऱ्याला खलीफांनी तुरुंगात टाकले असल्याचे सांगितले. तिच्यावर दया येऊन त्यांनी यथाशक्ती तिला मदत केली. परंतु त्यांना देखील ते एक आश्चर्यच वाटले, खलीफांनी असा अन्याय कां बरे केला असेल?

तुरुंगवासाचे सोंग चालू रहावे यासाठी हसनला दिवसा घराबाहेर पडणे कठीण झाले. उजाडण्याच्या आधी तो घराबाहेर पडे व चांगला काळोख पडल्यावरच घरी येई.

फातिमाचे ते सोंग पण फार दिवस चालले नाही. नातेवाइकांनी तिला, तिच्या नवऱ्याला खलीफांनी तुरुंगात का टाकले हे विचारायला सुरवात केली. ते म्हणाले–"खलीफा दयाळू आहेत: तू त्यांचे पाय धरून माफ करायला सांग. ते माफ करतील."

"नको नको, ते मुळीच नको. खलीफांकडे मी गेले तर मला पण ते तुरुंगात टाकतील व त्यांना (तिच्या नवऱ्याला) फाशीच होईल." फातिमा म्हणाली.

आतां नातेवाईकांवर अवलंबून राहणे अशक्य झाले. तेव्हां दोघांनी चोरी करून पैसे मिळवायचे ठरविले.

खलीफांच्या कचेरीत हिरे माणकांची देखरेख करण्याचे काम हसनला करावे लागे. त्याने दुसऱ्या दिवशी एक हिरा तोंडात ठेवून घरी आणून बायकोला दिला. बायकोने तो स्वतःचा म्हणून सांगून आपल्या एका माहेरच्या ओळखीच्या जव्हेऱ्याकडे मोठी किंमत घेऊन विकला. दुकानदाराने फातिमाला हिऱ्याची किंमत देऊन पाठवून दिले व खलीफांकडे जाऊन तो हिरा त्यांच्या खजिन्यांतला तर नाही याची चवकशी केली. कारण त्या जव्हेऱ्याला खलीफांच्या खजिन्यातल्या हिऱ्यांची चांगली माहिती होती.

चोरी पकडली गेली. हसनच्या घरी जाऊन खलीफांच्या शिपायांनी त्याला कैद

केले आणि त्याच्या घराची झडती घेतली तेव्हां दोन थैल्या सोने निघाले. हसन व फातिमा यांना धरून शिपायांनी खलीफांसमोर हजर केले.

खलीफा हसनला म्हणाले–"हसन! तू खजिन्यात जी चोरी केलीस त्याबद्दल तुला फाशीची शिक्षा देखील देता येईल. परंतु तुझ्या बायकोने खोटे बोलून दुकानदारांना व आपल्या नातेवाइकांना खोटे सांगून त्यांना फसवून त्यांच्याकडून पैसे उकळले आहेत. तुमच्या घरी एवढे सोने होते तरी तुम्ही भिकाऱ्यासारखे परक्यांसमोर तोंड वेंगाडायला गेलात. म्हणून तुम्हांला दोघांना

फाशीची किंवा दुसरी एखादी कडक शिक्षा द्यावी असा माझा विचार होता. परंतु मी तुम्हांला निराळ्याच तऱ्हेची शिक्षा देणार आहे. सोन्याच्या दोन्ही थैल्या तुमच्या गळ्यात अडकवून मी तुमची धिंड काढवणार आहे."

हसन व फातिमा दोघांना वाटले की ही शिक्षा काय मजेत भोगता येईल. राजाच्या शिपायांनी एकेक सोन्याची थैली दोघांच्या गळ्यात बांधली. थैलीचे वजन इतके होते की दोघांच्या माना दुखू लागल्या व घरी पोचेपर्यंत मान मोडून जाते काय असे झाले त्यांना.

दोघांना घरी पाठवून देऊन खलीफाने त्या दोघांकडून कोणी सोने विकत घेऊ नये व धान्य आणि इतर खाण्यापिण्याचे पदार्थ त्यांना विकू नये असा सक्त हुकूम काढला. त्यांच्यावर सतत पाहारा ठेवण्यासाठी चार शिपाई नेमले.

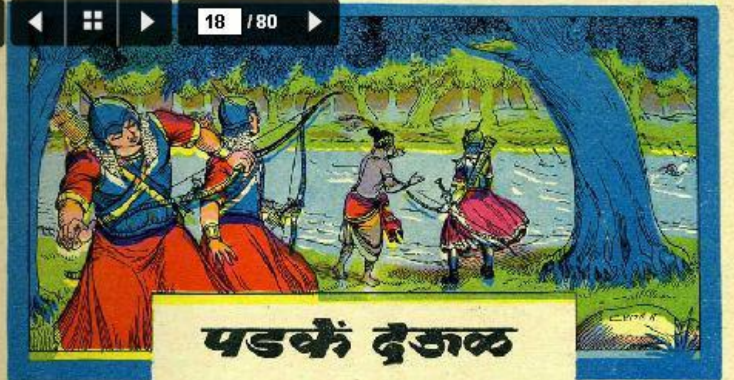
हसन व फातिमा दुकानात सोने घेऊन जात पण कोणी त्यांच्याकडून सोने घेईना व त्यांना काही विकेना. शेवटी दोघांना रस्त्यात पडलेल्या केळ्याच्या व फळांच्या साली खाऊन स्वत:चे पोट भरावे लागले.

अशातऱ्हेने नरकयातना दोन दिवस भोगल्यानंतर तिसऱ्या दिवशी दोघांनी खलीफांच्या पायांवर लोटांगण घालून विनंती केली–"हुजूर, हे सारें सोने ठेवून घ्यावे, याने माझे पोट भरणार नाही आम्हांला दोघांना अन्नवस्त्र मिळाले की पुरे, आणखी काही नको."

"तुम्ही दोघं जाऊन दुकानदारांकडून जे फुकटाचे धान्य विकत घेतलं होतं त्याचे पैसे देऊन टाका. त्यासाठी एक थैली सोने खर्च झाले तरी चालेल." खलीफाने आज्ञा केली.

त्यानंतर खलीफाने दोघांना राहण्यासाठी चांगले घर देवविले आणि हसनला पुन्हा नोकरीवर ठेवून घेतले.

पडकें देऊळ

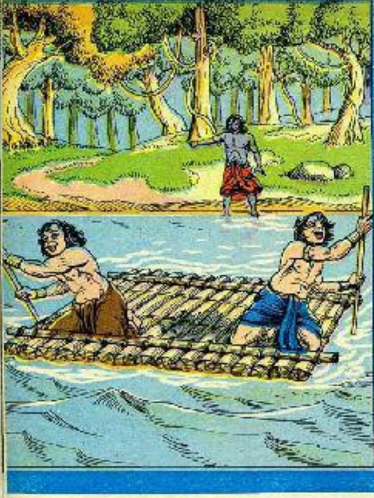
[२३]

[शिखीमुखने जांगलाला एका खेचराच्या लगामाला बांधून पुढे पुढे चलायला सांगितले. दुपारच्या सुमारास ते एका नदी काठी येऊन पोचले. तेथे एका चित्त्याने त्याच्या अंगावर उडी मारली. चित्त्याबरोबर जांगला मगरी व सुसरी यांनी भरलेल्या नदीत पडला. त्याच वेळी नदीच्या पलीकडल्या काठावरून बाणांचा वर्षाव सुरू झाला. पुढे–]

पलीकडच्या काठावरून एकाएकी बाणांचा वर्षाव होऊ लागलेला पाहून शिखीमुखने चकित होऊन विक्रमला सावध केले. त्याला एका गोष्टीची शंका आली, बाण सोडणारे लोक जांगलाचे मित्र तर नसतील? आणि हे मित्र पुजाऱ्याच्या टोळीतल्या लोकां-शिवाय आणखी कोण असणार? त्यांनीच आपल्याला पकडण्यासाठी हे जाळे टाकले नसेल कशावरून?

"विक्रम! मला वाटते, आपण नदी-काठापासून थोडे मागे जाणे बरं होईल. नदीपलीकडून बाण सोडणारे त्या पुजाऱ्याच्या टोळीतलेच आहेत, मला तरी शंका नाही. त्यांचे बाण आपल्या पर्यंत नक्कीच पोचू शकतील." शिखीमुख म्हणाला.

शिखीमुखने सावध केल्याबरोबर विक्रम-केसरी, अजित आणि वीरभद्र नदीच्या काठा पासून दूर मागे सरकले.

नदीचा ओघ इतका जोराचा होता की चित्ता व जांगला दोघे आरोआप परस्परांची सुटका झाल्यासारखे निरनिराळे वाहू लागले. जांगला पोहोत पलीकडच्या काठावर जाण्याचा प्रयत्न करू लागला. चित्ता गटांगळ्या खात पाण्याच्या ओघाबरोबर वाहात जाऊ लागला. बाणाच्या वर्षावाला भिऊन मगरी व सुसरी पळू लागल्या. त्या गडबडीत एक उंच व दणकट अंगकाठीचा मनुष्य एक होडकं घेऊन आला आणि त्याने ते नदीत सोडले. त्याच्या पाठी-मागून दोघे धावत पुढे आले आणि होडक्यात बसून जांगला होता त्या बाजूला होडके वल्हवीत निघाले. होडके ओढून आणणाऱ्या माणसाला शिखीमुखने ओळखले. त्याने विक्रमकेसरीला खुणावून विचारले—"तो कोण, हे ओळखले नाहीस का? तो नागगिधाड आहे—पुजाऱ्याचा नोकर. तू बरोबर नेम धरून त्याला बाटेला लाव."

विक्रमकेसरी धनुष्य बाण घेऊन नेम धरू लागला. तेवढ्यात नागगिधाड एक ढाल उचलून तिच्या आडून शिखीमुखकडे पहात म्हणाला—"ओ......हो......! कोण, शिखीमुख वाटते? शबरनायक जिवाजीचा पोरगा! अरे, कोठे शबरांची वस्ती आणि कोठे ब्रह्मपुत्र नदीचे खोरे! मरायचेच होते तर इतके दूर येण्याची गरजच काय होती? मरणासाठी फुकटाची धडपड कशाला एवढी."

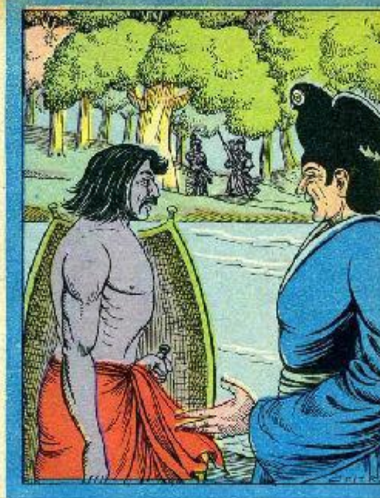
नागगिधाड बोलतच होता आणि तेवढ्यात विक्रमकेसरीचा बाण येऊन त्याच्या ढालीवर आदळला आणि जमिनीवर खाली पडला. त्याच्या हबक्याने नागगिधाड पण खाली पडला. पण पडता पडता म्हणाला—"अरे, मी बोलतो आहे ते तुम्हांला ऐकू येत नाही का? ही ढाल म्हणजे अगदीच सामान्य वाटली का तुम्हांला? मंत्रवलेली आहे ही, पुजारी धन्याने, हिच्या मीच काय, आणखी आड दोघे सुरक्षित उभे राहू शकतील, लक्षात ठेवा!"

विक्रमकेसरी आणखी एक बाण सोडणार तितक्यात पडक्या देवळाचा पुजारी नाग-गिधाडाजवळ आला.

पुजाऱ्याला पाहताच शिखीमुख विक्रमला म्हणाला—"विक्रम! अरे तो पहा, पुजारी! तू त्याला लोळव, आम्ही इतरांना पाहून घेतो."

लगेच शिखीमुख, अजित व वीरभद्र तिघांनी धनुष्य बाण घेतले. सर्व गुढगे टेकून बाण सोडायच्या तयारीत होते. त्यांना पाहून पुजारी चार पावले मागे सरकला व म्हणाला—"अरे, मूर्ख हो! तुमचे बाण येथवर येतील असे वाटले होय तुम्हांला? चालू द्या, तुम्हांला काय वाटेल ते करा."

नंतर त्याच्या बरोबर आलेल्या काही रानटी लुटेऱ्यांना त्याने बाण सोडायला सांगितले. शिखीमुख व त्याच्या साथीदारांनी या काठावरून आणि लुटेऱ्यांनी त्या काठावरून बाणांचा मारा सुरू केला. परंतु दोन्ही बाजूचे बाण नदीत पडत होते. थोडा वेळ बाण पाण्यापलीकडे जात नाहीत

हे दोघांच्या लक्षात आल्यावर दोघांनी बाणांचा मारा बंद केला.

शिखीमुख आपल्या अनुयायांना बाण सोडायचे थांबवायला सांगून म्हणाला—"आपल्याला वाटले होते तसा पुजारी आपला पाठलाग करतो आहे. तो आपल्या आधी नदी पलीकडे गेला आहे. याचा अर्थ असा की आपल्या आधी गोलभरा गावाला जाऊन पडक्या देवळासंबंधीची बरीचशी माहिती त्याला मिळाली असावी."

"असेच वाटू लागलं आहे. वस्ताद आहे खरा. लबाडाने जांगलाला वाटाड्या म्हणून आपल्याबरोबर पाठविले आणि

आपल्याकडची माहिती मिळवून पुढे गेला." विक्रमकेसरी म्हणाला.

"आता पडक्या देवळापर्यंत आधी कोण पोचतो हाच मुख्य प्रश्न आहे. गोलभरा गावात पडक्या देवळाविषयी माहिती मिळविता येईल. परंतु तोच आधी पोचला. आता पडक्या देवळाजवळ पोचण्यापूर्वी त्याला यमसदनास पाठविले पाहिजे म्हणजे झाले. तेवढे मात्र झालेच पाहिजे." शिखीमुख म्हणाला.

नदीपलीकडे पुजारी व त्याचे अनुयायी आणि नदीच्या या काठावर शिखीमुख व त्याचे अनुयायी परस्परांकडे रागाने डोळे वटारुन पहात उभे होते. आपल्या जागेवर उभे राहून कोणी आपल्या शत्रूचे नुकसान कोणत्याही प्रकारे करणे शक्य नाही हे दोघांनाही पक्के समजले होते. शिखीमुख काही वेळ विचार करून म्हणाला—"विक्रम! आपल्याला जांगला म्हणाला होता तसे खोऱ्याच्या वरच्या बाजूला जाऊन, थोडासा वळसा पडला तरी चालेल, आपण गोलभरा गावाला पोचू. दुसरा उपायच दिसत नाही. मगरीसुसरींनी भरलेली नदी पार करून जाणे धोक्याचे आहे व शत्रू पलीकडे लपून बसला आहे."

शिखीमुखने सुचविल्याप्रमाणे सर्व पुढे निघण्याच्या तयारीला लागले. आपले सर्व सामान खेचरांच्या पाठीवर टाकून ते नदीच्या काठाकाठाने निघाले आणि सूर्यास्ताच्या सुमारास खोऱ्याच्या टोकाला पोचले. तेथे त्यांना डोंगराच्या पायथ्या जवळ एक अरुंद पाऊलवाट दिसली.

विक्रम व शिखीमुख दोघांनी परस्पर विचार करून ठरविले की या रात्रीच्या काळोखात त्या वाटेने जाण्यात धोका आहे. पुजाऱ्याचे अनुयायी झाडकाआड लपून बसले नसतील कशावरुन? अचानक त्यांनी छापा मारला तर त्यांना तोंड देणे आपल्याला जड जाईल.

दोन प्रहर रात्र होईपर्यंत त्यांनी खाऊन पिऊन घेतले. त्यांनी शेकोटी वगैरे पेटवून ठेवली नाही. कारण त्यांनी विचार केला की शेकोटीचा उजेड पाहून आपण कोठे आहो हे शत्रूला कळेल. परंतु त्यांनी एका ऐवजी दोघांनी पाहारा देण्याचे ठरविले.

मध्य रात्र उलटून जाईपर्यंत जंगली जनावरांचे ओरडणे ऐकू येत होते, परंतु माणसांची हालचाल कोठे नजरेस आली नाही. त्यानंतर नदीच्या बाजूने विचित्र आवाज ऐकू येऊ लागले. अजित व वीरभद्र पाहारा देत होते. त्यांना वाटले, मगरी सुसरींची आपसातली लढाई असेल व तोच आवाज असेल. परंतु हळूहळू तो आवाज जवळ येऊ लागला. म्हणून अजित व वीरभद्र तलवारी उपसून नदीच्या बाजूला गेले.

काळोखातच मधून मधून चांदण्याच्या उजेडात त्यांना माणसांची हालचाल दिसली. होडक्यात शत्रू नदी ओलांडून येत असल्याचा भास झाला. मधून मधून हळूच पाण्यात वल्हवण्याचा आवाज पण ऐकू येत होता. नकळत नदी पार करून जाण्याचा शत्रूचा बेत असावा.

अजित व वीरभद्र दोघांना धोका वाढत असल्याची स्पष्ट चिन्हे दिसू लागली. म्हणून विक्रम व शिखी दोघांना सावध करण्यासाठी दोघे मागे पळत निघाले. इतक्यात त्यांच्यावर कोणी तरी जाळे फेकले. जाळ्यातून स्वतःची सुटका करून घेण्याच्या प्रयत्नात ते जाळ्यात जास्त जास्त अडकत होते. हरणांना पकडण्यासाठी तसली जाळी रानटी लोक वापरतात हे दोघांना माहीत होते.

अजित आणि वीरभद्र त्या स्थितीत जाळ्यात तडफडत ओरडून आपल्या मालकांना सावध करण्याच्या विचारात

होते. परंतु तेवढ्यात कोणी तरी त्यांचा गळा दाबला व त्यांना ओरडून सांगणे अशक्य झाले.

"ओरडण्याचा प्रयत्न फुकट आहे. तुमच्या दोघां धन्यांना आम्ही या आधीच धरून बांधून ठेवले आहे." एक आवाज त्यांना ऐकू आला. इतक्यात आणखी दोघे रानटी लोक त्यांच्या जवळ येऊन पोचले.

अजित व वीरभद्रला, त्यांना धरणाऱ्या लोकांच्या अंगात हत्तीच्या कातड्याचे कपडे दिसले. याचा अर्थ हे लोक पडक्या देवळाच्या पुजाऱ्याचे अनुयायी नसावेत. नंतर ते रानटी लोक म्हणाले तसे त्यांनी

शिखीमुखला व विक्रमला कैद केले असेल का? ही गोष्ट खरी असू शकेल का? त्यांना ते सर्व विचित्रच वाटले.

इतक्यात त्यांना शिखीमुख व विक्रम उतरले होते त्या बाजूने कुत्र्याच्या भुंकण्याचा आवाज आणि आणखी काही लोकांच्या ओरडण्याचा आवाज ऐकू आला. त्यामुळे त्यांच्या मनातली शंका वाढली. थोडा वेळ त्या बाजूने आवाज ऐकू येत होता. त्यानंतर सर्व शांत झाले. तोपर्यंत त्या आवाजाच्या बाजूला पहात उभा असलेला रानटी लोकांचा नायक म्हणाला–"या दोघांना पण घेऊन या तिकडेच." असे सांगून तो शिखीमुख व विक्रम होते त्या बाजूला निघून गेला.

रानटी लोक अजित व वीरभद्र दोघांना, जाळ्यासकट एका लांब काठीला बांधून जाळ्यात पकडलेल्या हरणाला खांद्यावर उचलून घेऊन जातात तसे उचलून घेऊन शिखीमुख व विक्रमचे दोन्ही हात बांधून काही रानटी लोक उभे होते तेथे आले. कुत्रे पण जाळ्यात सापडले होते.

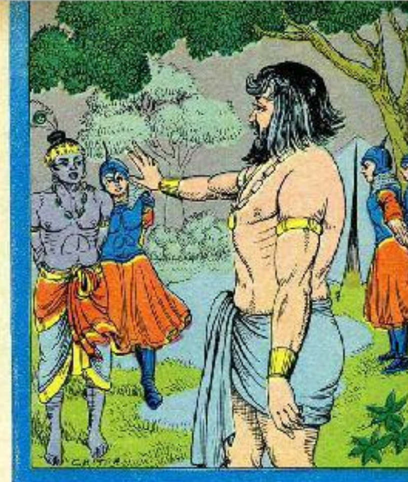
"त्या दोघांना पण बाहेर काढून दोघांचे हात बांधून ठेवा. कुत्रे राहू द्या जाळ्यात आणि जाळ्यासकट त्याला काठीच्या टोकाला टांगून घेऊन चला. सर्व सावध रहा. त्या कुत्र्याने आतापर्यंत दोघांचा जीव घेतला आहे." रानटी लोकांचा नायक म्हणाला.

"मालक! या खेचरांना घेऊन यायचे की सोडून द्यायचे?" एका रानटी माणसाने आपल्या नायकाला विचारले.

"त्यांना धरून घेऊन जाऊ या! आपल्या वस्तीच्या नायकाला नजराणा म्हणून देऊ या. या प्रदेशात या जातीची कोठे म्हणून चला घेऊन?" रानटी लोकांचा नायक म्हणाला.

शिखीमुख त्यांचे बोलणे शांतपणे ऐकत होता. पण एकाएकी मोठ्या आवाजात म्हणाला–"तुम्ही कोण हे नाही आम्हांला माहीत. आम्ही आपल्या महाराजांचा शोध काढीत येथवर आलो आहो. तुम्ही एकाएकी चोरांसारखा छापा मारून आम्हांला कैद केलेत. याचे फळ तुम्हांला भोगावे लागेल. बजावून ठेवतो."

"अरे! या सर्व धमक्या तू आमच्या वस्तीच्या नायकासमोर गेल्यावर दे. काली मातेसमोर तुम्हांला बळी देण्यासाठी आम्ही धरून घेऊन जात आहो तुम्हांला. बळी देण्यापूर्वी तुम्हांला जे बोलायचे असेल ते

बोलायला संधी मिळेल." ते सांगताना नायक मोठ्याने हसला.

"आमचे महोद्भाग्य की आम्हांला तुम्ही कोठे जात आहां हे आधीच कळले. तुम्ही व तुमची कामे किती भयंकर असतात हे देखील आम्हांला कळले. आम्ही इभ्यु जातीचे लोक आहो. आता तुम्ही मुकाट्याने आमच्या मागून या." असे सांगून इभ्यु जातीच्या नायकाने आपल्या अनुयायांना जास्त सावधगिरी बाळगायला बजावून सांगितले.

सर्व नदीकाठी आले. तेथे पुष्कळ होडकी तयार असलेली दिसली. सर्व नदी पार

करून सूर्योदयाच्या सुमारास गोलभरा गावाला येऊन पोचले. इभ्यु जातीचे गावकरी पुरुष, बायका व मुले गल्ल्यांतून उभे राहून शिखीमुख व त्याच्या अनुयायांकडे चकित होऊन पाहू लागले. गावाच्या मधोमध एक गोल झोपडी होती. तेथे पोचल्यावर नायकाने आपल्या अनुयायांना बाहेर थांबायला सांगितले व शिखीमुख व त्याच्या अनुयायांना बरोबर घेऊन झोपडीत गेला.

झोपडीत एका उच्च आसनावर इभ्यु जातीचा कुलप्रमुख बसला होता. तो पुष्कळ म्हातारा होता. त्याचे कपाळ उंच होते, मोठमोठे डोळे व लांब मिशा होत्या. त्याचे रूप एकंदरीत भयंकरच होते. त्याच्या पाठीमागे इभ्यु जातीचा मांत्रिक उभा होता. खाली एका तिवईवर पडक्या देवळाचा पुजारी बसला होता.

"तो पुजारी कुत्रा येथे आहे, आश्चर्य आहे!" शिखीमुख चकित होऊन म्हणाला.

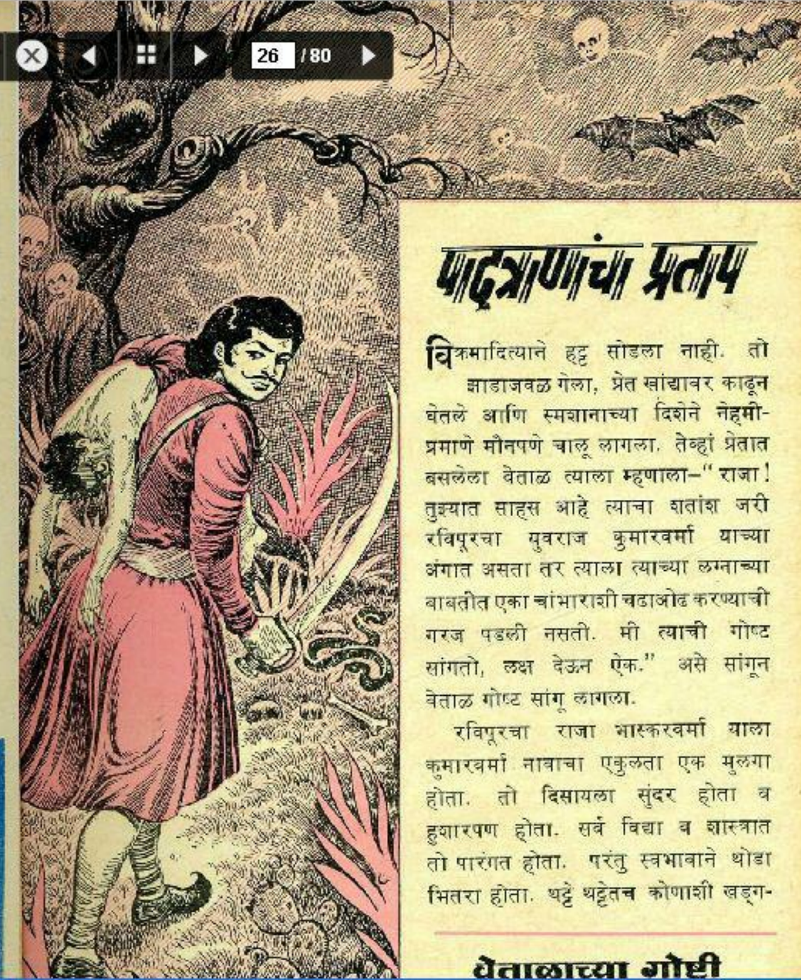
"तुम्हांला शिथिलेश्वरी समोर बळी देण्यासाठी धरून आणले आहे. म्हणून मी येथे आलो आहे." पुजारी दात ओठ चावून म्हणाला.

"पहिल्याने कालीमातेसमोर यांना बळी देऊन टाकू या. त्यानंतर त्या उष्टचा प्रसादाचे तुला काय वाटेल ते कर. समजले!" असे सांगून इभ्यु जातीच्या मांत्रिकाने एकदा क्रुद्ध नजरेने पुजाऱ्याकडे पाहिले.

"शांति! शांति!" असे म्हणत कुलप्रमुखाने त्याला गप्प राहायला सांगितले. नंतर आपली करडी नजर शिखीमुख व त्याच्या अनुयायांकडे वळवून त्यांना विचारू लागला–"तुम्हांला सर्वांना देवीसमोर बळी देण्याची इच्छा माझ्या मनात मुळीच नाही. तुमचा नायक कोण आहे हे तुम्ही प्रथम सांगा. मी त्यालाच बळी देईन. बाकी सर्वांना सोडायला मी तयार आहे."

(पुढील गोष्ट पुढील अंकी)

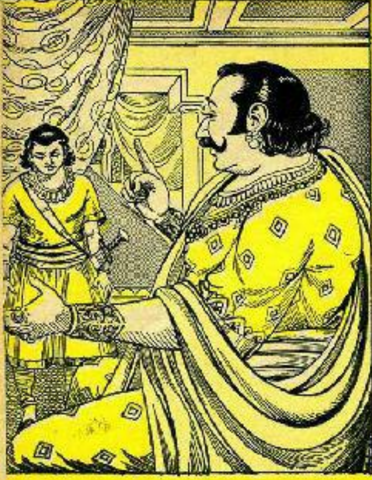

पादत्राणांचा प्रताप

विक्रमादित्याने हट्ट सोडला नाही. तो झाडाजवळ गेला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि स्मशानाच्या दिशेने नेहमीप्रमाणे मौनपणे चालू लागला. तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–"राजा! तुझ्यात साहस आहे त्याचा शतांश जरी रविपूरचा युवराज कुमारवर्मा याच्या अंगात असता तर त्याला त्याच्या लग्नाच्या बाबतीत एका चांभाराशी चढाओढ करण्याची गरज पडली नसती. मी त्याची गोष्ट सांगतो, लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

रविपूरचा राजा भास्करवर्मा याला कुमारवर्मा नावाचा एकुलता एक मुलगा होता. तो दिसायला सुंदर होता व हुशारपण होता. सर्व विद्या व शास्त्रात तो पारंगत होता. परंतु स्वभावाने थोडा भितरा होता. थट्टे थट्टेतच कोणाशी खड्ग-

वेताळाच्या गोष्टी

युद्ध, गदायुद्ध अगर मल्लयुद्ध करण्याचा प्रसंग आला की त्याचे सर्वांग थरथर कापू लागे.

भास्करवर्मा स्वतः शूर व पराक्रमी होता व त्याचे सर्व पूर्वज शूर व साहसी म्हणून प्रसिद्ध होते. म्हणून आपला मुलगा भितरा आहे हे जेव्हां राजाला कळले तेव्हां त्याला फार वाईट वाटले. निर-निराळ्या राजकन्यांच्या स्वयंवरासाठी भास्करवर्माकडे निमंत्रणे येत. युवराजाने त्या स्वयंवराच्यावेळी हजर राहून शस्त्रा-स्त्रांच्या स्पर्धेत त्याने भाग घ्यावा असे राजाला वाटे. कुमारवर्मा बापाच्या आग्रहाने या स्पर्धांच्यावेळी हजर राही. परंतु त्यांत भाग घेत नसे.

त्याच सुमारास भद्रदेशाच्या राजाने आपली मुलगी भद्रावती हिचे स्वयंवर रचले. त्याने शस्त्रास्त्र विद्येच्या स्पर्धा ठेवून त्यांत प्राविण्य दाखविणारास आपली मुलगी देण्याचे जाहीर केले होते.

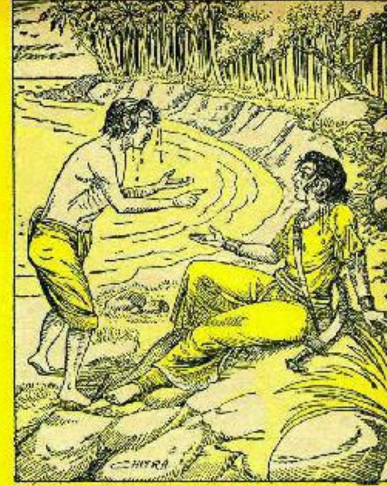
भास्करवर्माने आपल्या मुलाला या स्वयंवराला पाठविले. जाताना त्याने त्याला बजावून सांगितले की राजकन्येला जिंकल्या-शिवाय परत येता कामा नये. स्पर्धेत भाग घेतल्याने जिवावर प्रसंग आला तरी हरकत नाही. माझ्यामुलाला वीरगती मिळाली असे मानून मी मनाचे समाधान करून घेईन.

बाप म्हणाला ते ऐकून कुमारवर्मा दुःखी झाला. या अपमानापेक्षा मरण बरे असे त्याला वाटले व तो तसा निश्चय करुन भद्र देशाच्या राजधानीकडे निघाला.

भद्रदेशाला पोचल्यावर अनेक देशांचे राजकुमार स्वयंवराला आले असल्याचे कुमारवर्माला कळले. द्वंद्वयुद्धात कोण कोण जिंकणार व कोण कोण मरणार याची चर्चा सुरु होती. त्याला हे कळेना की हे सर्व स्वयंवराला आलेच कशाला? हे स्वयंवर नव्हे, युद्धच आहे. कित्येक राजकुमारांचा बळी घेणारी ही राजकन्या नसून दुर्गा चंडीच आहे. हिच्याशी लग्न करणारास सुख ते काय मिळणार?

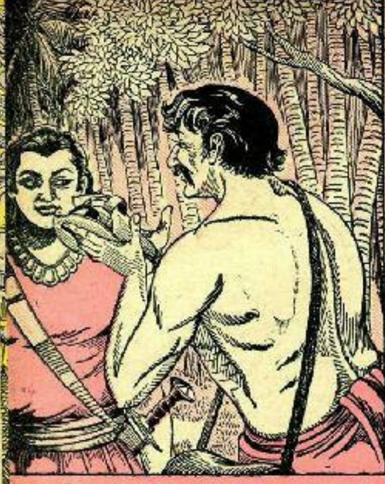
त्या दिवशी संध्याकाळी कुमारवर्मा नदी काठी काही तरी निश्चय करून गेला. अशा राजकन्येशी लग्न न करण्याचेच त्याने ठरविले. आपण स्पर्धेत भाग घेतला व आपल्या हाती काही अशक्त व दुर्बळ राजकुमारांचा वध झाला तर त्याचे पाप आपल्या माथी येईल. त्यानंतर आपल्याहून शूर अशा राजकुमाराच्या हाती आपले मरण निश्चित आहे. यापेक्षा आपण आत्महत्या करून घेतली तर इतर कोणाचा वध आपल्या हातून न घडल्याचे समाधान तरी मनाला राहील. असा विचार करून त्याने नदीत उडी मारली. थोड्या अंतरावर एका चांभाराने नदीत वाहात येणाऱ्या राजकुमाराला पाहिले व नदीत उडी मारून त्याने राजकुमाराला काठावर ओढून आणले आणि विचारले–"तू राजघराण्यातला कोणीतरी राजपुरुष दिसतो आहेस, नदीत कसा काय पडलास?"

"मी पाय घसरून नदीत पडलो नव्हतो. मीच नदीत उडी मारली. मला जिवाचा कंटाळा आला आहे. मला तू

वांचविलेस यावद्दल मी तुला काही इनाम किंवा बक्षिस देईन असे तुला वाटले असावे. पण तू मला माझ्या इच्छेविरुद्ध वांचविलेस याचा मला रागच आला आहे."

चांभार हुशार होता. त्याने राज-कुमाराला धीर देऊन जगाचा एवढा वाईट येण्याचे कारण विचारून घेतले आणि म्हणाला–"एवढ्या लहानशी गोष्टीसाठी तू आपल्या जिवाचे बरेवाईट करायला निघालास? माझ्याजवळ जादूची पादत्राणे आहेत. तु ती पादत्राणे घालून गेलास तर तुझ्या अंगात हजार हत्तीचे बळ आणि हजार सिंहांचे साहस येईल. सर्व स्पर्धक

फक्त तुझ्याकडे पाहूनच पळून जातील तुझ्या कडून मला काही तरी इनाम मिळेल ही अपेक्षा ठेवूनच मी ही मदत करीत आहे. हे बक्षिस तू आज देऊ नकोस, उद्या राजकुमारी वरमाळा घालायला येईल त्यावेळी दे."

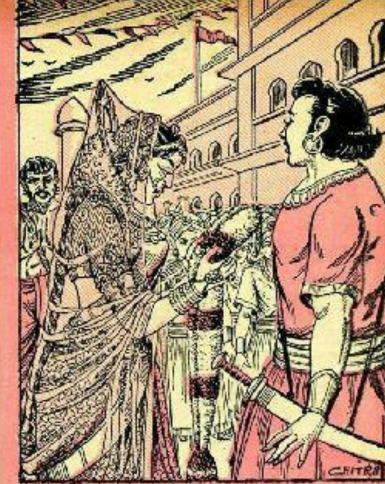
"तुला कोणत्या इनामाची अपेक्षा आहे?" कुमारवर्माने त्याला विचारले.

"मी मागेन ती वस्तू मला दे. तुझी स्वतःची अशीच वस्तू मी तुझ्याजवळ मागेन." चांभार म्हणाला. त्यानंतर चांभाराने आपल्या पिशवीतून एक पादत्राणाचा जोडा काढून दिला. "दुसऱ्यादिवशी स्वयंवर समयी स्पर्धांच्या वेळी येऊन भेटतो," असे सांगून चांभार निघून गेला.

चांभाराने दिलेली पादत्राणे घातल्यानंतर कुमारवर्माने विचार केला की आपण स्वतः जीव दिला तरी देवाने आपल्याला वांचविले. याचा अर्थ दैवच आपल्या पाठीशी आहे. आपण नदीत बुडून मेलो असतो तर त्यात वडिलांचा अपमानच झाला असता. त्यांनी तरी माझे वाईट इच्छिले नव्हते. मी स्पर्धेत जिकावे व एका सुंदर राजकन्येशी विवाह व्हावा, हीच त्यांची इच्छा होती. या प्रयत्नात द्वंद्वयुद्ध करीत असतां मरण आले असते तर त्याचे दुःख बाबांना वाटले नसते. या उलट मी बुडून मेल्याचे ऐकून त्यांना फार दुःख झाले असते. म्हणून त्याने निश्चय केला की आपण दुसऱ्याचा जीव घ्यायचा नाही व दुसऱ्याशी युद्ध करीत असतां मरण आले तर ते आनंदाने स्वीकारावयाचे.

दुसऱ्या दिवशी कुमारवर्मा स्वयंवरात भाग घेण्यासाठी निघाला. जिवावर उदार होऊन युद्ध केल्यामुळे प्रत्येक स्पर्धेत तो विजयी होत गेला. स्पर्धक राजकुमार द्वंद्वयुद्धात स्वतःची हार मानून बाजूला होत गेले. प्रत्येक विजयाबरोबर साहस व उत्साह वाढत गेला. कुमारवर्माला सर्व शस्त्रास्त्रविद्येत प्राविण्य प्राप्त होते तसे इतर राजकुमारांस नव्हते. म्हणून सर्व एका मागून एक हार मानून बाजूला सरकले. सूर्यास्ताच्या सुमारास सर्व राजकुमारांवर विजय मिळवून तोच सर्व शस्त्रास्त्रविद्येत समर्थ असल्याचे सिद्ध झाले.

राजकन्या वरमाळा घेऊन समोर आली. आपल्या होणाऱ्या पतीचे शौर्य व पराक्रम पाहून ती थक्कच झाली होती. त्याचे सौंदर्य पाहून तिने मनातल्या मनात देवाचे आभार मानले.

राजकन्या कुमारवर्माच्या गळ्यात वरमाळा घालणार एवढ्यात गर्दी बाजूला सारीत चांभार समोर आला व कुमारवर्माला म्हणाला–"वरमाळा गळ्यात पडण्यापूर्वी मला दिलेले वचन पुरे करावे राजकुमार!"

कुमारवर्माने कृतज्ञतापूर्वक त्याला 'काय वाटेल ते मागून घे' असे म्हटले.

"राजकुमारीला सांगा की ही वरमाळा तिने माझ्या गळ्यात घालावी. आपण तिला जिंकले आहे. ती आपली स्वतःची वस्तू झाली आहे."

ते उत्तर ऐकून कुमारवर्माचा चेहरा एकदम उतरला आणि राजकुमारी किंकर्तव्य विमूढ होऊन कुमारवर्माकडे व इतर लोकांकडे पाहू लागली. जवळ उभे असलेले लोक चांभाराला मारायला धावले. पण कुमारवर्माने त्याचे रक्षण केले.

भद्रावतीच्या वडिलांनी पुढे येऊन विचारले–"ही काय भानगड आहे?"

कुमारवर्माने, नदीत त्याने उडी कां टाकली व चांभाराने त्याला कसे वांचविले वगैरे वृत्त, घडले तसे सांगितले.

सर्व ऐकून घेऊन राजा मोठ्याने हंसला व चांभाराला म्हणाला–"लबाडा! लक्षात ठेव, तू एक क्षणभर देखील येथे उभा राहलास तर तुझी चामडी लोळवीन आणि

तुझ्या अंगाच्या ठिकऱ्या काढून कुत्र्यामांजरांना खायला घालीन."

"सरकार! मला मी दिलेली पादत्राणे परत द्यावी." असे सांगून चांभाराने कुमारवर्माच्या पायातला पादत्राणांचा जोड काढून घेतला आणि निघून गेला.

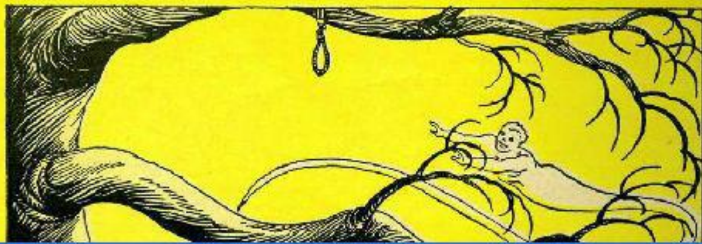
त्यानंतर भद्रावती व कुमारवर्मा यांचे लग्न थाटामाटाने पार पडले. भास्करवर्मा त्याच्या मुलाने स्पर्धा जिंकून स्वयंवरात विजय मिळविल्या बद्दल खूष झाला.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला– "राजा! भद्रपूरच्या राजाने त्या चांभारावर असा अन्याय कां केला? कुमारवर्मा प्रत्येक स्पर्धेत यशस्वी झाला हा त्याने दिलेल्या पादत्राणांचाच प्रताप नव्हता का? तो चांभार तरी त्या अन्यायासमोर आपली मान वाकवून काही बोलल्याशिवाय निघून कसा काय गेला? या प्रश्नांची उत्तरे माहीत असून तू दिली नाहीस तर त्याचा परिणाम तुला माहीत आहेच, तुझ्या डोक्याची शंभर छकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील."

विक्रमादित्य म्हणाला–"पादत्राणांचा प्रताप किंवा पराक्रम काहीच नाही. त्यांचाच प्रताप असता तर स्वतः चांभाराला सुद्धा शौर्य व साहस दाखवून स्वयंवरात जय मिळविता आला असता. भद्रदेशाच्या राजाने त्याला नकार दिला नसता. कुमारवर्मा‌ला त्या दिवशी जे यश मिळाले त्याचे मुख्य कारण त्याची त्या दिवसाची मनःस्थिती. तो आत्मविश्वासाने लढला नसता तर त्याला कदापि यश मिळाले नसते."

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतावरोबर अदृश्य झाला व जाऊन झाडाच्या फांदीला लोंबकळू लागला.

(कल्पित)

* भावंडें *

[२]

कल्याणी व शाळिग्राम त्या फळीबरोबर वाहू लागले. शाळिग्राम शुद्धीवर आला तेव्हां आपल्या चारी बाजूला पाणीच पाणी असल्याचे त्याच्या लक्षात आले. त्याने कल्याणीच्या तोंडावर पाणी शिंपडून तिला शुद्धीवर आणले. कल्याणी घाबरून रडू लागली.

"रडू नकोस. देवाच्या कृपेने आपण बुडलो नाही." शाळिग्राम म्हणाला.

थोडया वेळाने ती फळी आपोआप काठाला जाऊन लागली. दोघे काठावर आले. समोर एक झोपडी दिसली. ते निवाऱ्यासाठी झोपडीत गेले.

दोघांना जोराची भूक लागली होती.

झोपडीत काळोख होता. एक विचित्र रूप असलेली म्हातारी आत बसली होती. तिला शाळिग्रामने विचारले–"आजी, खायला आहे का काही? खूप भूक लागली आहे."

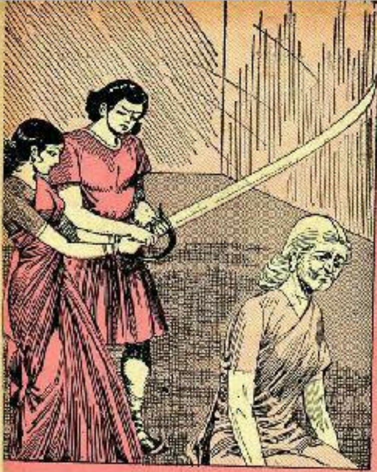
"मला ही खाट सोडून हिंडतां फिरतां येत नाही. ते कोपऱ्यात ताट आहे. त्यात आहे ते दोघं खाऊन घ्या. मला भूक नाही." म्हातारी म्हणाली.

ते दोघे त्या ताटाकडे जाऊ लागले तेव्हां अचानक त्यांच्या पाठीमागे छपरातून कोणी तरी टाकल्यासारखी एक तलवार येऊन पडली. "तुम्ही दोघे भाग्यवान दिसता. तुमच्या अंगावर तलवार पडली असती तर दोघे मेला असता." म्हातारी म्हणाली.

"अशी तलवार तुम्ही छपराला टांगून ठेवलीतच कशाला?" शाळिग्रामने विचारले.

"मी कशाला जाऊ टांगून ठेवायला? मी या खाटेला खिळले आहे. मला कोण

श्री म. ना. पाटील

सोडवतो, याची वाट पहात बसले आहे मी." म्हातारी म्हणाली.

"आजी! आम्ही ताटातले सर्व अन्न खाऊन टाकले. तुम्हांला काही उरविलं नाही." शाळिग्राम म्हणाला.

"हरकत नाही, पण तुम्ही लहानलहान मुलं आहां. मला कसे काय सोडवणार? मला हीच काळजी वाटते. तुम्ही थोडे मोठे असतां तर किती बरे झाले असते." म्हातारी म्हणाली.

"मी लहान असलो तरी मोठ्या माणसाची शक्ती माझ्या अंगात आहे, आजी!" शाळिग्राम म्हणाला.

"ती तलवार घेऊन माझे डोके छाटून टाकण्याची हिंमत आहे तुझ्या अंगात?" म्हातारीने विचारले.

"त्यात काय? मी करीन." शाळिग्राम म्हणाला.

"मुला! निदान माझ्या खातर तू हे काम कर. कोणी माझे डोके उडविले तरच माझी ही खाट सुटेल आणि येथे जे नगर अदृश्य झाले आहे ते दृष्टीस पडेल. माझे डोके उडविण्याची शक्ती तुझ्या अंगात असेल तर तू या नगराचा राजा होशील." ती म्हातारी म्हणाली.

"कल्याणीच्या मदतीने मी तुमचे डोके कापू शकेन, आजी!" शाळिग्राम म्हणाला.

शाळिग्रामने अनेक प्रकारे समजावून सांगितल्यावर कल्याणी त्या म्हातारीचे डोके कापण्यासाठी तलवार उचलायला तयार झाली. दोघांनी मिळून तलवार उचलली आणि म्हातारीच्या मानेवर टाकली. त्या क्षणी म्हातारीचे डोके जमिनीवर लोळू लागले. आणि चारी बाजूला गलबला ऐकू येऊ लागला. "महाराज की जय!" असा जयघोष त्यांना ऐकू आला. दोघांना तो जयघोष ऐकून व जिकडे पहावे तिकडे मोठे वाडे व इमारती आणि त्यात राहणारे व रस्त्यावर हिंडणारे लोक पाहून आश्चर्य वाटले. ते ज्या झोपडीत होते ती झोपडी अदृश्य होऊन तेथे एक मोठा महाल झाला होता.

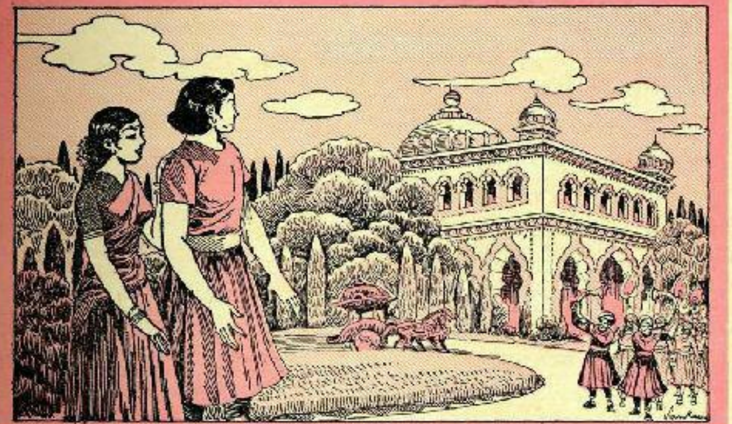
प्रजेने येऊन शाळिग्रामला आपला राजा व कल्याणीला आपली राणी मानून त्यांना आपल्या खांद्यावर उचलून घेऊन गेले. "तुम्ही दोघांनी आमचा उद्धार केला, आम्ही शापमुक्त झालो. तुम्हीच आमचे महाराज व महाराणी." लोक म्हणाले.

मोठ्या थाटामाटाने दोघांचा राज्याभिषेक झाला. ते दोघे अजून मुलेच होती, पण त्यांनी राज्यकारभार संभाळला.

आणखी पांच वर्षे लोटली. दोघांचे वय सतर होते. दोघांनी लग्न करून घेण्याचे ठरविले. ते ऐकून प्रजेला पण आनंद झाला. विवाह मुहूर्त ठरला.

विवाहापूर्वी काही दिवस कल्याणी शाळिग्रामला म्हणाली—"आमच्या विवाहाला मी आपल्या आईवडिलांना व बहिणींना निमंत्रण करावे, म्हणते."

"त्यांच्या बरोबर माझे भाऊ पण येतील. त्यांनी मला ठार करण्यासाठी निरनिराळे उपाय केले, तुला ते माहीत आहेत. तुझ्या बाबांनी आपल्याला नदीत फेकविले. त्याला कारणदेखील माझेच भाऊ." शाळिग्राम

म्हणाला. दूत कल्याणीच्या वडिलांकडे गेले आणि कल्याणीचा निरोप सांगून म्हणाले– "आमच्या महाराजांनी आपल्या विवाहप्रसंगी आपणां सर्वांना सकुटुंब सपरिवार येण्याची आग्रहाची विनंती केली आहे."

"मी इतकी वर्षे राज्य करतो आहे, पण तुमच्या राज्याचे नाव कधी ऐकलं नाही. तुमच्या राजधानीचे नाव?" राजाने विचारले. आपल्याच मुलीचे लग्न असेल या गोष्टीची त्याला कल्पनादेखील नव्हती.

"आपल्याला आमच्या राजधानीची माहिती नसेल. कारण शापग्रस्त होऊन आमची राजधानी पाच वर्षांपूर्वीपर्यंत भूगर्भात पडून होती. सुमारे शंभर वर्षे झाली असे राज्य कोठे होते किंवा असेल हे देखील कोणाला माहीत नव्हते." दूत म्हणाले.

"ठीक, तरमग आम्ही तुमची ती राजधानी पाहण्यास अवश्य येऊ." असे सांगून कल्याणीच्या वडिलांनी प्रवासाची तयारी सुरू केली.

दूतांबरोबर कल्याणीचे बाबा, तिच्या तिघी बहिणी त्यांची मुलं व राजाचे तिघे जावई म्हणजे त्याचेच तिघे भाऊ सर्वांचे शाळिग्रामने स्वागत केले. शाळिग्रामला कोणीच ओळखले नाही. कारण त्या पाच वर्षांच्या अवधीत तो आपल्या तिघा भावांहून उंच झाला होता. म्हातारीचे डोके त्याने ज्या तलवारीने उडविले होते ती तलवार सतत त्याच्या कमरेला असे.

कल्याणीच्या रूपरंगात बदल झाला होता. ती आपल्या तिघां बहिणींहून जास्त सुंदर दिसत होती. तिला कोणीच ओळखले नाही. ती आपल्या आईला व बहिणींना प्रेमाने भेटली, परंतु तिने स्वतःची ओळख दिली नाही, मनाला आवरून ठेवले.

लग्न प्रसंगी मोठी मेजवानी झाली. त्यावेळी शाळिग्राम आपल्या सासऱ्याच्या शेजारी बसून म्हणाला–"मी आपणांला सकुटुंब सपरिवार येण्याची विनंती केली होती. आपल्या कुटुंबातील सर्व हजर आहेत ना?"

राजाने एकदां सर्वांना पाहिले व म्हणाला–"होय, आम्ही सर्व हजर आहो!"

"मी ऐकलं होते की आपल्याला चार मुली आहेत. पण तिघीत दिसत आहेत आलेल्या?" शाळिग्रामने विचारले.

"होय, मला चार मुली होत्या. पण पाच वर्षांपूर्वी एक मुलगी देवाघरी गेली." राजा म्हणाला.

"कशी काय?" कल्याणीने विचारले.

"पाण्यात बुडून!" राजा म्हणाला.

"तिच्या रक्षणार्थ कोणी पाहरेकरी नव्हते वाटते?" कल्याणीने विचारले.

"तो एक अपघात झाला. त्याच्या विषयी काही बोलणे माझ्या मनाला आवडत नाही."

"अपघात! तर मग सांगा अकाल का तो कसा घडला?" कल्याणी म्हणाली.

राजाने खरे ते सांगितले आणि दुःखामुळे डोळे मिटून स्वस्थ बसून राहाला.

"म्हणजे तुम्ही त्या दोघांना पाण्यात बुडवून त्यांचा वध केलात. त्याबद्दल तुमच्या मनाला दुःख, पश्चात्ताप काहीच वाटला नाही का?" शाळिग्रामने विचारले.

"होय, मला फार वाईट वाटले व मी दुसऱ्याच दिवशी त्यांना शोधून आणण्यासाठी नाव पाठविली होती. परंतु माझ्या नोकरांना ती मुलं झोपली होती, फक्त ती फळीच मिळाली. बहुतेक ती दोघं पाण्यात बुडून मेली." राजा म्हणाला.

इतका वेळ कल्याणी स्वत:च्या मनाला आवरून बसली होती. पण त्यानंतर ती स्वत:ला आवरू शकली नाही. ती काही बोलणार होती, पण शाळिग्रामने तिचा हात धरून तिला आणखी काही वेळ स्वत:ला आवरून धरण्यास खूण केली. नंतर राजाला म्हणाला–"तुम्ही ती चूक केलीत त्याबद्दल तुम्हांला दु:ख व पश्चात्ताप वाटणे साहाजिक आहे. कारण त्या मुलांची काही चूक नव्हती. कोणी त्यांना गुंगी येणारे औषध अन्नात कालवून दिलं होतं."

राजाने चकित होऊन विचारले–"पण हे सर्व तुम्हांला कसं काय कळले?"

"कारण आपण ज्या भिल्ल बालकाला पाण्यात फेकून द्यायला सांगितले होते तोच मी." शाळिग्राम म्हणाला.

"मीच आपली मुलगी कल्याणी! मला तुम्ही नाही का ओळखलं, बाबा?" असे म्हणत कल्याणी उठून उभी राहली.

त्याच वेळी शाळिग्रामच्या तिघा भावांचा हात तलवारीवर गेला.

"खोटे! आमचा भाऊ केव्हांच मेला!" तिघे म्हणाले.

"नाही, मी जिवंत आहे. मला ठार करण्यासाठी तुम्ही सिंहाच्या आवारात फेकले होते. आणखी काय काय केलेत कोण जाणे? पण मी मेलो नाही. ती गोष्ट विसरा. पण मी तुमचा भाऊ आहे, हे मी कधी आपल्या तोंडाने म्हणालो का? तुम्ही भिल्ल जातीचे आहा, हे आता तुम्हीच म्हणता आहां ही गोष्ट लपवून ठेवण्यासाठीच नाही का तुम्ही मला ठार करण्याचा प्रयत्न केला होता?" शाळिग्राम आपल्या भावांना म्हणाला.

ते ऐकताच राजाच्या तिघी मुली उभ्या राहून आपापल्या नवऱ्यांना म्हणाल्या–"म्हणजे! तुम्ही भिल्ल का?"

"खोटे! सपशेल खोटे!" असे म्हणत तिघे भाऊ आपापल्या तलवारी उपसून शाळिग्रामवर धावले. परंतु शाळिग्रामने आपल्या मोठ्या तलवारीच्या एकाच वाराने तिघांच्या तलवारी खाली पाडल्या आणि म्हणाला–"खरे कधी लपत नाही आणि आता ते लपविण्याचा प्रयत्न केलात तर परिणाम उलटाच होईल. आतां मी लहान कुकुलं-बाळ नाही. तुम्ही सर्वांनी जी चूक केलीत त्याबद्दल तुम्ही महाराजांच्या व आपापल्या पत्नीच्या पायां पडून त्यांची माफी मागा. तुम्ही सर्वांना फसविलेत."

कल्याणीच्या बहिणींनी परस्परांशी सल्ला करून शेवटी ठरविले की इतकी वर्षे ज्यांच्यावरोबर सुखाने संसार केला इतकी मुले झाली त्यांच्या बरोबरच पुढील आयुष्य घालविण्यात शहाणपण आहे. पण आपल्या धाकट्या भावाचा वध करण्यास ते कसे तयार झाले हे त्यांना कळले नाही. तो एक अक्षम्य अपराध वाटला त्यांना. त्यांच्या धाकट्या बहिणीचा वध करविण्यात त्यांच्या पतींचा हात आहे हे कळल्यावर त्यांना मनस्वी राग आला.

"मी व कल्याणी दोघं आपल्या भावांना क्षमा करतो आणि तुम्ही पण त्यांना क्षमा करावी अशी आमची विनंती आहे." शाळिग्राम म्हणाला.

शाळिग्रामच्या तिघां भावांनी त्याची, कल्याणीची, राजाची व राजकन्यांची क्षमा मागितली. न त्यानंतर शाळिग्राम व कल्याणी दोघांचा विवाह समारंभ थाटामाटाने पार पडला. त्यानंतर सर्वांचे पुढले दिवस सुखासमाधानाने गेले.

विचित्र विजय

शिवदुर्गाच्या राजाने गमतीखातर एकदा आपल्या राज्याच्या पश्चिमेकडील हद्दीला लागून असलेल्या महेंद्रदुर्गावर स्वारी केली. ठीक त्याच वेळी शिवदुर्गाच्या पूर्वेकडील हद्दीला लागून असलेल्या विजयदुर्गाच्या राजाने शिवदुर्गावर स्वारी केली.

विजयदुर्गाच्या राजाने शिवदुर्गावर स्वारी केल्याची गोष्ट कळताच शिवदुर्ग राजधानीत खळबळ उडून गेली. कारण त्यावेळी शिवदुर्गाच्या रक्षणार्थ फौज नव्हती. एक सेवानिवृत्त वृद्ध सेनापती आणि तीनचार योद्धेच काय ते शिवदुर्गात होते. वृद्ध सेनापती शक्तिसिंह हा एक नावाजलेला शूर योद्धा होता. त्याने एक युक्ति योजली आणि किल्ल्यातल्या सर्व लोकांना आज्ञा केली–"किल्ल्याचे फाटक उघडा. त्यापूर्वी तोरण बांधा आणि चौघडे व वाजंत्री वाजवा." नंतर त्याने उत्तम पोशाख केला. अंगावर शाल टाकून किल्ल्याच्या फाटकाबाहेर जाऊन उभा राहिला. त्याच्या बाजूला किल्ल्यातले दोघे योद्धे येऊन उभे राहिले.

शत्रूसैन्य समोर येताच शक्तिसिंहाने सिंहगर्जना केली–"विजयदुर्गाच्या महाराजांचा जयजयकार असो! महाराजांचे स्वागत!" त्याच्या बरोबर इतर योद्धांनी पण जयघोष केला.

विजयदुर्गच्या महाराजांनी आपला रथ थांबविला. त्याच्या पाठीमागे त्याचे सैन्य पण उभे राहिले. राजा म्हणाला–"लबाडा! तुला ओळखतो आम्ही! तू मुरलेला वस्ताद आहेस! किल्ल्यात आम्ही प्रवेश केल्यावर आमच्यावर एकदम हल्ला करून आमची कत्तल उडविण्याचा तुझा बेत दिसतो आहे. पण तुझी लबाडी न समजण्या इतके आम्ही दुधखुळे नाही, लक्षात ठेव." असे सांगून राजाने आपला रथ मागे फिरविला आणि त्याच्या पाठोपाठ त्याचे सैन्य पण निघून गेले.

हुशार मुलगी

एक राजा होता. त्याला बुद्धिबळे खेळायचा नाद होता. त्याच्या दरबारात बुद्धिबळाच्या खेळात पटाईत असे अनेक दरबारी होते. स्वत: राजा त्या खेळात पटाईत होता.

एकदा त्या राजाच्या दरबारात काही हुशार खेळाडू बुद्धिबळे खेळायला आले. ते राजाला म्हणाले–"महाराज! आजपर्यंत आम्ही या खेळात कधी हारलो नाही. आपल्या दरबारात बुद्धिबळे खेळणारे पटाईत खेळाडू आहेत हे ऐकून आलो आहो."

राजाने त्या हुशार खेळाडूंबरोबर खेळण्यास आपल्या दरबारी खेळाडूंस सांगून बुद्धिबळाचा डाव मांडविला.

नव्या आगंतुक खेळाडूंनी दरबारी खेळाडूंवर थोड्याच वेळात मात केली. त्यांनी डाव जिंकून अभिमानाने एकदा सर्व दरबाऱ्यांवर नजर फिरविली, जणु काही, कोणाला शंका असेल तर त्याने पुढे येऊन खेळावे. ते आव्हानच होते. त्यांच्या पैकी एकजण म्हणाला –"कोणी आमच्या बरोबर बुद्धिबळे खेळून आमचे अजिंक्यपद हिरावून घेण्यास तयार असेल तर त्याने पुढे यावे."

तेव्हां प्रेक्षकांमधून आठदहा वर्षांची एक मुलगी पुढे येऊन म्हणाली–"महाराज! या दोघांबरोबर बुद्धिबळे खेळण्यास मला आपली परवानगी असावी!"

आपल्या दरबारातल्या एकाहून एक पटाईत खेळाडूंना जिंकणाऱ्या खेळाडूंशी ही मुलगी काय खेळणार? असे राजाला वाटले. परंतु ते घमेंडखोर धंदेवाईक खेळाडू त्या मुलीच्या लहान वयाकडे दुर्लक्ष करून म्हणाले–"ये मुली, आम्ही तुझ्या बरोबर बुद्धिबळे खेळायला तयार आहो."

त्यानंतर त्यामुलीने त्या दोघांना निर-निराळ्या दोन खोल्यात बसविले आणि

त्यांच्या समोर खेळाचा डाव मांडला. पहिल्याने पहिल्या खेळाडूला खेळायला सांगून दुसऱ्या खेळाडूकडे आपली मोहरी पुढे सारण्यासाठी गेली. आळी पाळीने दोघांच्या खोल्यांतून जाऊन तिने आपली मोहरी पुढे सरकविली व हळूहळू त्यांना शह देऊ लागली. दोघे पटाईत खेळाडू मुलीवर एका मिनिटात मात करण्याची स्वप्न पहात होते. पण मुलगी अशी चाल खेळे की आपण हारतो की काय अशी भीती दोघांना वाटू लागली. खेळ पुरा व्हायच्या आधीच दोघे राजाला म्हणाले–"या मुलीला जिंकणे आम्हांला शक्य नाही." राजाला आश्चर्यच वाटले. त्यामुलीचा बाप प्रेक्षक वर्गात बसलेला होता. राजाने त्याला जवळ बोलावून विचारले–"काय हो! तुमच्या मुलीला बुद्धिबळे चांगली खेळता येतात हे तुम्ही कधी या पूर्वी सांगितले नाही?"

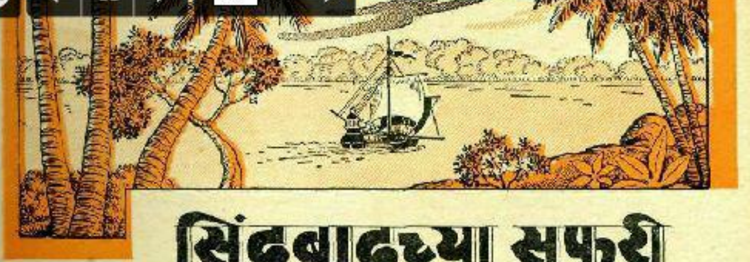
"महाराज! दोनच दिवसांपूर्वी मी खेळ मांडून खेळायला बसलो असतां हिने माझ्या बुद्धिबळातली मोहरी कशी चालतात हे विचारले होते व माझ्याबरोबर खेळली होती." मुलीचा बाप म्हणाला.

त्यावर राजाने मुलीला जवळ बोलावून विचारले–"मुली! तू हा खेळ इतक्या लवकर कस ग शिकून घेतलीस?"

"महाराज! या दोघांनी परस्पराना हारविले आहे. मी एकाला पांढरी मोहरी व दुसऱ्याला काळी मोहरी दिली. पांढऱ्या मोहरी असलेल्याची चाल पाहून मी काळी मोहरी असलेल्याविरुद्ध ती चाल चालले. स्वतःच्या बुद्धीने मी काहीच खेळले नाही." मुलगी म्हणाली.

मुलीची ती हुशारी पाहून सर्व चकित झाले. राजाने त्या नवीन दोघां खेळाडू बरोबर त्या मुलीला पण उचित इनाम देऊन त्यांचा सत्कार केला.

सिंदबादच्या सफरी

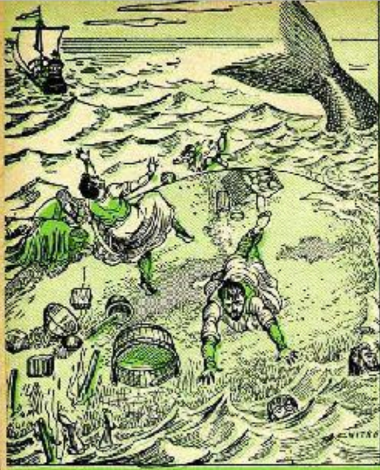
बगदाद येथे एक मोठा व्यापारी रहात असे. तो मोठा दानी होता. त्या व्यापाऱ्याला सिंदबाद नावाचा एक मुलगा होता.

सिंदबाद वयात आल्यावर काही दिवसांनी त्याचा बाप वारला. बापाची सर्व इस्टेट त्यालाच मिळाली. समवयस्क तरुण मंडळींच्या संगतीत त्याने पाण्यासारखा पैसा उडविला आणि थोड्याच दिवसात त्याची सर्व इस्टेट संपुष्टात आली. तेव्हां त्याचे डोळे उघडले. तरी त्याला एका गोष्टीचा फायदा झाला. त्याने निश्चय केला की बापाने जेवढी इस्टेट त्याच्या साठी ठेवली होती तेवढी तरी स्वतःच्या मेहनतीने मिळवायची.

त्याने जो थोडा जमीन जुमला उरला होता तो विकला व थोडे पैसे भांडवलासाठी उभे केले. त्या भांडवलाच्या आधारे त्याने निरनिराळ्या देशाशी संबंध जोडून व्यापार करण्याचे ठरविले. त्याने परदेशात व्यापार करण्यालायक माल घेतला आणि एका व्यापारी जहाजात तो माल घेऊन निघाला. ते जहाज नदीच्या काठाकाठाने बसऱ्याला जात होते. त्यात सिंदबादसारखेच दुसरे व्यापारी पण होते.

बसऱ्याहून समुद्राची सफर सुरू झाली. वाटेत अनेक बेटांवर ते जहाज थांबले. व्यापाऱ्यांनी पुष्कळसा माल प्रत्येक बंदरात उतरून विकला व तेथून नवा माल घेऊन पुढे निघाले. पुढे लागोपाठ काही दिवस जहाजातच समुद्रावर काढावे लागले.

बरेच दिवस सफर केल्यावर त्यांना एक हिरवेगार बेट दिसले. त्या बेटाच्या किनाऱ्याला जहाजाने नांगर टाकला व सर्व व्यापारी शिडी लावून उतरले. काही जणांनी तीन दगड मांडून चूल पेटविली व सैंपाकाला लागले. काही लोक कपडे धुवायला गेले.

काही लोक गप्पा गोष्टीत रंगले. सिंदबादने सैंपाक केला व काही वेळ हिंडून परत आला.

एकाएकी ते बेट हालू लागले. जे लोक उभे होते ते खाली पडले. ते घाबरून गेले एकाएकी जणुकाही भूकंप झाला. इतक्यात जहाजातला एक खलाशी मोठमोठ्याने ओरडून सांगू लागला—"आपण धोक्यात सांपडलो आहो. लवकर जहाजावर या. हे बेट नसून एक देवमासा आहे. चुली पेटवल्यावर विस्तवाचा ताप लागताच तो हालू लागला. केव्हां बुडी मारील सांगता येत नाही. लवकर चढा जहाजात."

ते ऐकून पुष्कळ व्यापारी त्या देवमाशाच्या पाठीवर उतरवलेले सामान होते तसेच टाकून स्वतःचा जीव वांचविण्यासाठी जहाजावर धावले. लगेच जहाजाच्या कप्तानाने नांगर काढून घेतला आणि आपले जहाज तेथून दूर घेऊन गेला. जे लोक वेळेवर जहाजावर पोचू शकले ते वांचले व कित्येक देवमाशाच्या पाठीवरच राहून गेले. त्यांत सिंदबाद एक होता. देवमाशाने बुडी मारल्याबरोबर सिंदबाद व त्याच्या बरोबरचे देवमाशाच्या पाठीवर राहलेले लोक पाण्यात बुडले.

इतर लोकांचे काय झाले, कळले नाही. पण सिंदबाद मात्र वांचला. 'देवतारी त्याला कोण मारी?' त्याचे दैव बलवत्तर होते. त्याच्या हाताला ओणके वजा एक मोठे लाकडी भांडे लागले. त्यात व्यापाऱ्यांनी आपले कपडे धुतले होते. त्या लाकडी भांड्याच्या सहाय्याने तरंगत सिंदबाद ते भांडे वाहात जाईल तिकडे जात होता. त्याचे जहाज दूर निघून गेले होते. जहाजाचे शीड मात्र दिसत होते. म्हणून किती हात पाय मारले तरी जहाजापर्यंत पोचणे अशक्य होते. हळूहळू काळोख पडू लागला.

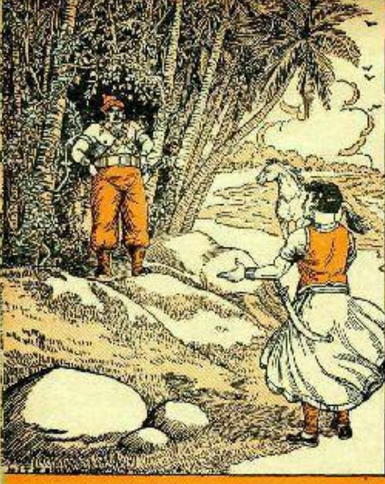
आपला जीव त्या संकटातून वाचेल असे सिंदबादला वाटत नव्हते. रात्रभर

पाण्यात डुंबत राहून दुसऱ्या दिवशी चांगले उजाडल्यावर तो एका बेटाला लागला. ते बेट समुद्र काठी होते. परंतु डोंगराचा कडा कापून समुद्राने बेटाच्या काठाला जणुकाही एक भितच उभी केली होती. त्या डोंगरावरून खाली पाण्यापर्यंत काही रानटी वेल लोंबत होते. सिंदबादने अंगात होती नव्हती ती सर्व शक्ती एकवटून एक वेल धरला व त्या कड्याच्या टोकाला चढून वर गेला.

वर पोचल्यावर त्याला सर्व अंग दुखत असल्याचे कळले. माशांनी त्याच्या पायाचे लचके तोडून घेतले होते. म्हणून पाय फार दुखत होते. असह्य कळांमुळे तो बेशुद्ध होऊन जमिनीवर पडून राहला. रात्रभर तो बेशुद्धावस्थेतच पडून होता. सकाळी उजाडल्यावर त्याची झोप मोडली तेव्हां त्याच्या तोंडावर सूर्याची कोवळी किरणे पडू लागली होती. त्याने उठून उभे राहण्याचा प्रयत्न करून पाहिला, पण उभेच राहता येईना. तोल जाऊन पुन्हा खाली पडला. पुन्हा एकदा स्वतःला संभाळीत धीर धरून तो रांगत रांगत एका सपाट जागेवर येऊन पोचला.

तेव्हां कोठे त्याला हायसे जिवातजीव आल्यासारखे वाटले. तेथे काही फळझाडे

त्याला दिसली. एका जागी स्वच्छ पाण्याचा झरा पण त्याला दिसला. त्याने हातपाय धुऊन घेतले आणि थोडे पाणी प्याल्यावर त्याला थोडी हुशारी वाटली. त्याने झाडाची फळे सहजी हाताला आली ती तोडून घेतली आणि आपली भूक भागविली. असेच काही दिवस राहल्यावर त्याच्या अंगाला लागलेल्या जखमा भरू लागल्या. दोन कुबड्या तयार करून घेऊन तो त्यांच्या मदतीने थोडा फार हिंडू फिरू लागला. काय पण आपले भाग्य? आपण कोठे येऊन पडलो आहो? पुन्हां स्वदेशी जाऊन] बायका मुलांना भेटू शकू की नाही असे निरनिराळे विचार त्याच्या मनात येत.

समुद्र काठी हिंडत असता एकाएकी त्याला एक घोडा दिसला. तो घोडा साधा घोडा दिसत नव्हता. सिंदबाद घोड्या-जवळ जाऊ लागला. तितक्यात झाडीतून एका मनुष्याने पुढे येऊन विचारले–"कोण रे तू? कोठून आलास? येथवर कसा आलास?"

"अहो, मी व माझे साथी बगदादहून एका जहाजात बसून निघालो होतो. एका जागी आम्ही देवमाशाच्या पाठीला बेट समजून त्यावर उतरलो. परंतु देवमासा बुडाल्यावर आम्ही सर्व बुडालो. नशिबाने मी एकटा वांचलो. माझे इतर साथी बुडून मेले की वांचले मला माहीत नाही. माझे नाव सिंदबाद." सिंदबाद म्हणाला.

तो मनुष्य सिंदबादला बरोबर घेऊन एका गुहेत गेला. तेथे एका घरात त्याने सिंदबादला बसायला एक उच्च आसन दिले आणि त्याला खायला प्यायला दिले.

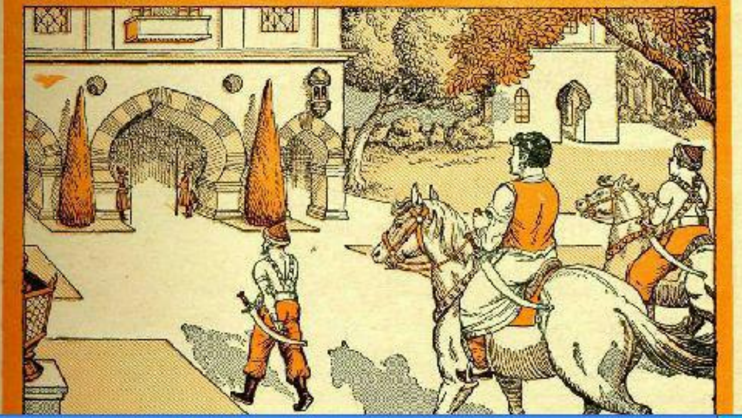
पोट भरल्या नंतर सिंदबादने आपली जीवन कथा त्याला सांगितली. तो मन लावून ती ऐकू लागला. नंतर सिंदबादने त्याला तो कोण व त्या देशाचे नाव काय विचारले. त्याने ते सर्व आनंदाने सांगितले.

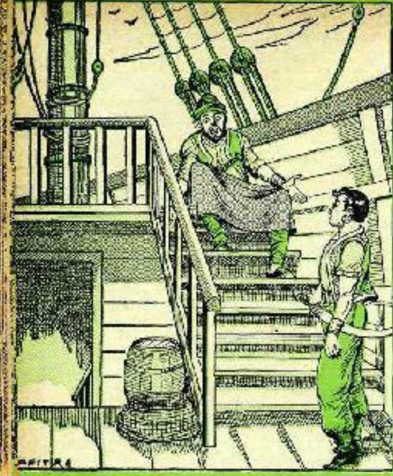
सिंदबाद एका बेटावर गेला होता. त्याचे स्वागत करणारा एक हुषार घोडेस्वार होता. त्याच्यासारखे घोडेस्वार त्या बेटावर पुष्कळ होते. ते सर्व मीरजान नावाच्या सुलतानाचे नोकर होते. दर अमावास्येला समुद्रातून विचित्र घोडे समुद्र किनाऱ्याला लागत. त्या घोड्यांना पकडण्याचे काम हे घोडेस्वार करीत.

"बरं झालं, तुझी व माझी गाठ पडली, नाहीतर तुला अन्नपाण्याशिवाय उपाशी मरावं लागलं असतं. तू घोडे चोरून न्यायला आलेला कोणी परदेशी आहेस असे समजून आमच्या राजाचे नोकर तुला धरून घेऊन गेले असते." ते घोडेस्वार म्हणाला.

ते बोलत बसले होते तेथे आणखी काही घोडेस्वार काही वेळाने आले. नंतर सगळे मिळून सिंदबादला घेऊन आपल्या राजाकडे निघाले. ते सिंदबादला एका घोड्यावर बसवून घेऊन निघाले.

घोडेस्वारांनी मीरजान सुलतानाला सिंदबादचा वृत्तांत सांगितला. सुलतानाने त्याला आदरपूर्वक बोलावून सर्व प्रकारे त्याचे स्वागत केले. नंतर त्याने सिंदबादला आपला सर्व वृत्तांत सांगायला सांगितले.

तो वृत्तांत ऐकून सुलतान म्हणाला– "सिंदबाद, तू खरोखरच फार नशीबवान दिसतोस. अल्लाने तुला फार मोठी उमर दिली आहे. नाहीतर इतक्या संकटांतून तू वांचला नसतास." असे सांगून सुलतानाने त्याला आपला खास हितैषी व सल्लागार म्हणून नेमले. बंदरांची देखरेख व जहाजाने परदेशांशी होणाऱ्या व्यापारावर नजर राखण्याची जबाबदारी सुलतानाने त्याच्यावर टाकली.

सिंदबादला हे काम तर फारच सोपे वाटले. त्याला पुष्कळ वेळ मिळत असे. म्हणून तो आपले काम संभाळून फावल्या वेळेत सुलतानाला आपल्या सफरीचा वृत्तांत व आपल्या देशातले लोक व त्यांच्या चालीरीतींचे वर्णन सांगत असे. सिंदबादला सुलतान आपला मित्र मानू लागला. त्याच्या सल्ल्याशिवाय सुलतान एक ही काम करीत नसे.

सिंदबादला तशी कोणत्याही वस्तूची उणीव नव्हती. आपण जगाच्या पाठीवर कोठे तरी स्वदेशापासून दूर आहो, एवढेच दुःख होते. त्याला नेहमी आपण स्वदेशी केव्हां करो पोचू या गोष्टीची चिंता असे. बंदरात निरनिराळ्या देशांची जहाजे लागत जहाजांवरच्या खलाशांना तो विचारी, बगदाद शहर किती दूर व कोणत्या दिशेला आहे. परंतु त्याला कोणाकडून ही ठीक ठीक उत्तर मिळत नसे. कारण त्यांनी बगदाद शहराचे नाव देखील कधी ऐकले नव्हते. त्याच्या मनात स्वदेशी जाण्याची उत्सुकता वाढत गेली तसतशी यापुढे आपण कधी स्वदेशी पोचू शकणार नाही याबद्दल त्याला जास्त जास्त निराशापण वाटू लागली.

एकदा सिंदबाद बंदरात उभा राहून येणाऱ्या जहाजांची वाट पहात होता. एक मोठे जहाज बंदरात आले व नांगर टाकून उभे राहिले. खलाशांनी दोरखंडांची शिडी खाली सोडली. तिच्यावर चढून सिंदबाद जहाजावर चढून गेला. खलाशाच्या मदतीने सिंदबादने जहाजावरच्या मालाची चांचणी घेतली. खलाशी एकेक करून माल दाखवीत त्याचे विशेष सांगू लागला. सिंदबादने मालाची यादी तयार केली.

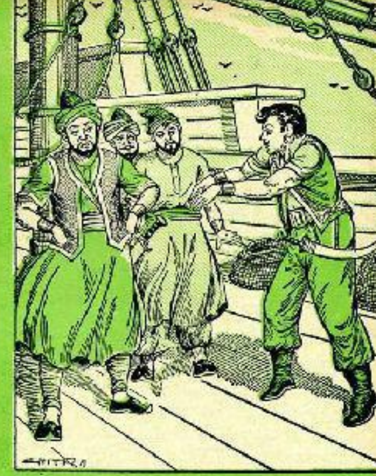
मालाची यादी लिहून झाल्यावर सिंदबादने जहाजाच्या मालकाला विचारले– "सर्व मालाची यादी झाली का? काही माल राहला तर नाही?"

"आहे थोडा माल. पण तो उरलेला माल आमचा नाही. म्हणून मी तो माल जहाजाच्या तळघरात ठेवला आहे. त्या मालाचा मालक समुद्रात बुडून मेला. मी तो माल त्याच्या नातेवाइकांकडे पोचविणार आहे. तो बगदादचा राहणारा होता." जहाजाचा मालक म्हणाला.

ते ऐकून सिंदबादला काय बोलावे व काय बोलू नये, सुचेना. तरी त्याने स्वतःला सावरून विचारले–"त्या बुडून मेलेल्या माणसाचे नाव तुम्हांला माहीत आहे का?"

"सिंदबाद!" मालक म्हणाला.

"अरे, फुटक्या नशिबाचा तो सिंदबाद मीच!" सिंदबाद म्हणाला.

त्यानंतर सिंदबादने त्यांचे जहाज देवमाशाच्या पाठीला बेट समजून त्याच्या काठाला कसे लागले व त्यानंतर त्यांच्यावर कोणकोणते प्रसंग ओढवले व तो देवाच्या कृपेने कसा वांचला हे थोडक्यात सांगितले. परंतु जहाजाच्या मालकाचा त्याच्या बोलण्यावर विश्वासच बसेना. तो त्याला म्हणाला–"तू लुच्चा व लबाड दिसतोस की रे! तुझ्या सारख्या कित्येक भामट्यांना मी पाहिले आहे, आमच्या डोळ्यासमोर सिंदबाद बुडाला आम्हांला माहीत आहे. स्वतःला सिंदबाद म्हणताना तुला लाज नाही वाटत."

"पण मला खोटे बोलण्याची गरजच काय?" असे सांगून त्याने देवमाशाच्या पाठीवरून ते पाण्यात कसे गडप झाले, हे सविस्तार वर्णन करून सांगितले. तेव्हां कोठे जहाजाच्या मालकाचा त्याच्या बोलण्यावर विश्वास बसला. त्याने त्या जहाजात आलेल्या इतर व्यापाऱ्यांना बोलावून सिंदबादची त्यांच्याशी ओळख करून दिली. सिंदबादने त्या सर्वांना आपला विचित्र जीवन वृत्तांत सांगितला. तो ऐकून सर्व चकित झाले. सिंदबाद मृत्यूच्या दाढेतून वाचला होता. अर्थातच सर्वांनी त्याचे अभिनंदन केले.

सिंदबादने आपला सर्व माल पाहिला. पोत्यात व पेटयांत भरलेला सर्व माल सुरक्षित पाहून सिंदबादच्या डोळयात आनंदाश्रू आले. सिंदबादने मीरजान सुल्तानाला देण्यासाठी मुख्यमुख्य वस्तू निवडून बाजूला ठेवल्या व बाकी माल बाजार पेठेत नेऊन दुप्पट किमतीला विकला. नंतर त्याने सुलतानाला नजराणा म्हणून राखून ठेवलेला माल दिला. सिंदबादला निरोप देताना सुलतानाने त्यांच्या देशातली अत्तरे, कापूर, धूप वगैरे वस्तू प्रेमाची भेट म्हणून दिल्या. सर्वांचा निरोप घेऊन सिंदबाद स्वदेशी निघाला. कित्येक दिवस प्रवास केल्यावर सिंदबाद बसऱ्याला आला व तेथून बगदादला सुखरूप येऊन पोचला.

ईश्वर कृपेने त्याच्या घरी सर्व सुखी होते. तो बरोबर अलोट धन घेऊन आला होता. त्याने आपला वाडा व जमीन जुमला पुन्हां खरेदी केला आणि पुढे आपली इस्टेट वाढविली. बापाने त्याच्या साठी जी इस्टेट ठेवली होती त्यात त्याने दुपटीने भर टाकली. मुलाबाळांबरोबर आनंदात दिवसामागून दिवस जात होते. हळूहळू तो आपल्या पहिल्या सफरीचे सर्व कष्ट विसरून गेला. (पुढे चालू)

मुकी राजकन्या

एकदां एका सुंदर राजकन्येची तसबीर पाहून एक राजकुमार तिच्यावर इतका भाळला की त्याने तिच्याशीच लग्न करण्याची शपथ घेतली. त्याच्या मित्रमंडळींनी तसला वेडेपणा करू नकोस असे अनेक प्रकारे त्याला समजावून सांगितले. कारण त्या राजकन्येशी लग्न करण्याच्या हेतूने जो जो राजकुमार गेला त्यांच्यापैकी एकजणदेखील परत आला नाही.

परंतु राजकुमाराने त्यांच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केले. त्याने तिच्याशीच लग्न करण्याचा पक्का निश्चय केला आणि तो त्या राजकन्येच्या राजधानीकडे निघाला.

राजकुमाराने त्या राजकन्येच्या देशात पाऊल टाकले तेव्हां त्याला एका जागी गर्दीत मधोमध एक मनुष्य हातात एका पक्ष्याचा पिंजरा घेऊन त्या पक्ष्याचा लिलाव करीत असलेला दिसला. राजकुमाराने तो पक्षी सर्वात जास्त बोली बोलून लिलावात घेतला. त्याने पिंजरा उघडून पाहिला तर ती एक चिमणी होती.

"मला कसे फसविलं पहा!" राजकुमार चिमणीकडे पहात म्हणाला.

"तू फसला नाहीस, तुला माझ्यापासून फायदाच होईल." चिमणी म्हणाली.

"म्हणजे तू आमच्या भाषेत बोलतेस पण का?" राजकुमाराने तिला चकित होऊन विचारले.

"तू मला पिंजऱ्यातून काढून खिशात ठेवून घे." चिमणी म्हणाली.

राजकुमाराने त्या प्रमाणे चिमणीला पिंजऱ्यातून काढून खिशात ठेवून घेतले. राजवाड्यात जाऊन तो राजाला म्हणाला—"महाराज! मी आपल्या राजकन्येला मागणी घालण्यासाठी आलो आहे."

ते ऐकून राजा म्हणाला–"माझी मुलगी गेली सात वर्षे कोणाशी एक शब्ददेखील बोलली नाही. त्याचे कारण मोठमोठ्या वैद्यांनादेखील कळले नाही. माझ्या मुलीचा मुकेपणा जो दूर करील त्याच्याशी मी आपल्या मुलीचा विवाह करून देईन. मी तुला तिच्याकडे पाठवून देतो. संध्याकाळपर्यंत ती बोलली नाही तर मी तुझे डोके उडवीन."

राजकुमारीशी विवाह करण्याच्या हेतूने आलेले राजकुमार कां परतले नाहीत हे आतां त्याला कळले. त्याला धीर देत खिशात बसलेली चिमणी म्हणाली–"तू घाबरू नकोस, मी आहे बरोबर, बेफिकीर रहा."

"मी तिला बोलायला लावू शकेन. मला राजकुमारीकडे पाठविण्याची व्यवस्था करावी." राजकुमार राजाला म्हणाला.

अंतःपुरात राजकन्येच्या सेवेला एक म्हातारी दासी नेहमी हजर असे. राजा राजकुमाराला राजकन्येच्या महालात घेऊन गेला आणि म्हणाला–"सूर्यास्तापूर्वी तू राजकन्येला बोलायला लावले नाहीस तर रात्रभर तुला तुरुंगात ठेवण्यात येईल आणि उद्या सकाळी तुझे डोके उडविण्यात येईल." असे सांगून राजा निघून गेला.

राजकुमारी खुर्चीवर पाठमोरी बसून खिडकीतून बाहेर पहात होती. राजकुमाराने

तिला विचारले–"राजकन्या! कसं काय प्रकृति बरी आहे ना?"

राजकुमारीने काहीच उत्तर लेदि नाही व पाठीमागे वळूनसुद्धा पाहिले नाही.

"मला एका कोनाड्यात ठेवून दे आणि तू त्या कोनाड्याशी बोलू लाग. तू त्या कोनाड्याला एखादी गोष्ट सांगायला सांग. मी काही प्रश्न विचारला तर तू काही तरी वाकडे तिकडे उत्तर दे." चिमणीने हे सर्व राजकुमाराला गुप्तपणे सांगितले.

"मग काय राजकन्या, मी आपल्यालाच विचारले होते, प्रकृति बरी आहे ना?" असे बोलत राजकुमार तिच्या शेजारून पुढे गेला आणि एका कोनाड्यात त्याने चिमणीला लपवून ठेवले. राजकन्या त्यावेळी खिडकीतून बाहेर पहात होती.

"राजकन्या! मी पुन्हां विचारतो, तू माझ्याशी बोलली नाहीस तर मी कोनाड्याशींच बोलेन, सांगून ठेवतो."

कोणी वेडा दिसतो, राजकन्या मनातल्या मनात स्मित करून बाहेर पहात होती.

"काय रे कोनाड्या, मग तूच उत्तर देतोस का माझ्या प्रश्नाचे? कारण राजकुमारी तर बोलत नाही!" राजकुमाराने विचारले.

"हो, देईन! राजकुमारी वेडी आहे. तिच्याशी कशाला बोलायला जातोस? तुला बोलायचंच असेल तर माझ्याशी कां नाही बोलत?" कोनाड्यात बसलेली चिमणी म्हणाली.

राजकुमारी चकित होऊन तिकडे पाहू लागली. तिला भयंकर राग आला. रागाच्या भरात तिच्या तोंडात "मी वेडी नाही" असे शब्द आले. पण तिने स्वतःला आवरून तोंडावाटे ते शब्द बाहेर येऊ दिले नाहीत.

राजकुमाराबरोबर हा कोनाड्या कसा काय बोलतो आहे? तिला काही कळेना. ती

दोघांचे संभाषण ध्यान देऊन ऐकत होती. थोड्या वेळाने राजकुमार कोनाड्याला म्हणाला–"मला कंटाळा येऊ लागला आहे बुवा! कोनाड्या एखादी गोष्ट सांगतोस का?"

चिमणी गोष्ट सांगू लागली–"एका गावी तिघे भाऊ रहात होते. मोठा सुतारकामात हुशार होता. दुसरा विणकामात प्रवीण होता. तिसऱ्याला काहीच येत नव्हते. पण त्याचा देवावर अढळ विश्वास होता. तिघे भाऊ स्वतःचे पोट भरण्यासाठी आपल्या गावाहून निघाले. ते एका डोंगराजवळ पोचले तेव्हां संध्याकाळ झाली होती. त्यांना ती रात्र एका गुहेत काढावी लागली. रानटी श्वापदांपासून आपले रक्षण करण्याच्या हेतुने त्यांनी गुहेच्या तोंडाजवळ लाकडे पेटवून एक शेकोटी तयार केली. पाळी पाळीने एक प्रहरभर पाहरा देण्याचे तिघांनी ठरविले. सगळ्यात मोठ्या भावाची पाळी सर्वात प्रथम होती. त्याने लाकडाची एक बाहुली तयार केली. त्यानंतर दुसऱ्या भावाची पाळी आली. त्याने कापड विणून त्या बाहुलीला लुगडे चोळी तयार करून घातली. नंतर तिसऱ्याची पाळी होती. त्याने ती बाहुली पाहिली व तिला खरी मुलगी समजून तो तिच्यावर भाळला.

त्याने देवाजवळ प्रार्थना केली की देवा या बाहुलीच्या शरिरात प्राण ओत, आणि आश्चर्य म्हणजे खरोखरच ती बाहुली जागची हालली. राजकुमार, आतां तू सांग, या तिघां पैकी कोणाशी त्या मुलीचे लग्न करून देणे योग्य होईल?"

चिमणीचा तो प्रश्न ऐकून राजकुमार म्हणाला–"लाकडी बाहुली तयार करणाऱ्या मोठ्या भावाशी तिचे लग्न झाले पाहिजे."

"राजकुमार तू चुकतो आहेस. तिला वस्त्रे नेसवणाऱ्या भावांशी हा अन्याय नाही का होणार?" चिमणीने विचारले.

"तुमच्या टाळक्यात काही अक्कल आहे का? प्राण ओतणाऱ्या तिसऱ्या भावाशीच नको का तिचे लग्न व्हायला?" राजकुमारी मोठ्याने ओरडून म्हणाली.

दुसऱ्या क्षणाला राजकुमारीने आपल्या हाताने आपले तोंड बंद केले. परंतु काय उपयोग? ती तर बोलली होती.

"अगबाई! आपली राजकन्या बोलू लागली का?" म्हातारी दासी असे म्हणत बाहेर आली.

त्याच वेळी राजाने राजकन्येच्या दालनात प्रवेश करून राजकुमाराला विचारले–"सूर्यास्त झाला. माझी मुलगी बोलली का?"

"होय महाराज! राजकन्या बोलली." राजकुमार म्हणाला.

"खोटे! मी नाही त्यांच्याशी बोलले!" राजकुमारीच्या तोंडून नकळत हे शब्द बाहेर पडले.

राजा खदखदा हंसून म्हणाला–"छान!" त्याने सात वर्षांनंतर राजकन्येच्या तोंडचे शब्द स्वतःच्या कानाने ऐकले होते. दासीने पण राजकन्येला बोलताना ऐकल्याचे सांगितले.

तेव्हां राजाने राजकन्येचा विवाह राजकुमाराशी करून दिला.

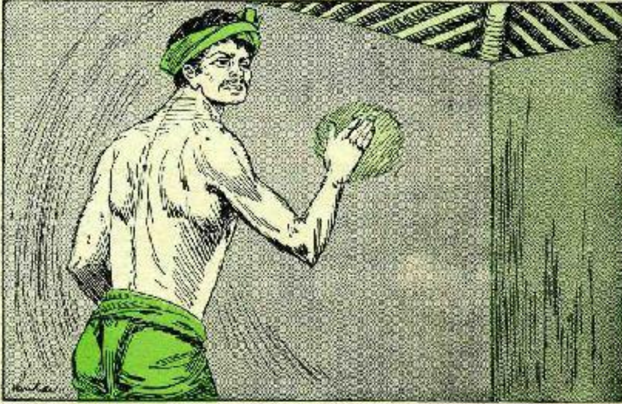

दोन मूर्ख

एका गावी एक मूर्ख गरीब मनुष्य रहात असे. त्याला एक दिवशी दहा रुपये मिळाले. बराच विचार करून त्याने आपल्या घराच्या मातीच्या भिंतीत एक भोक केले. त्यात रुपये ठेवून त्याने पुन्हा ओल्या मातीने ते भोक बुजवून टाकले. ती ओली माती वाळेपर्यंत त्या मूर्ख माणसाने आपल्या घरात कोणाला पाऊल ठेवू दिले नाही. ओली माती चांगली वाळून गेल्यावर त्याच्या मनाचे समाधान झाले. त्याने नंतर त्या भिंतीवर "या भिंतीत रुपये लपवून ठेवलेले नाहीत." असे लिहून ठेवले. स्वतःच्या बुद्धिमत्तेबद्दल त्याने स्वतःच स्वतःची स्तुती करून घेतली.

काही दिवसांनी त्याचा एक मित्र त्याच्या घरी आला. तेव्हां घरचा धनी घरात नव्हता. परंतु त्याला भिंतीवर त्याने जे लिहून ठेवले होते ते दिसले 'या भिंतीत रुपये लपवून ठेवलेले नाहीत' असे याने कां बरे लिहून ठेवले आहे. हे भिंत खणूनच पहावे असे ठरवून त्याने भिंत खणून पाहिली आणि त्याला भोकात पैसे मिळाले.

रुपये मिळाल्याबद्दल अर्थातच त्याला परमानंद झाला. परंतु आपण चोरी केल्याचे कळले तर आपल्याला मार खावा लागेल अशी भीती पण त्याला वाटू लागली. म्हणून त्याने दरवाज्यावर लिहून ठेवले—"अमक्या माणसाच्या घरात मी चोरी केली नव्हती."

फिर्याद

एका गावी लक्ष्मण नावाचा एक शेतकरी रहात असे. त्याच्या एकुलत्या एका मुलाचे नाव श्रीधर होते. तो वयात आल्यावर एक चांगलीशी मुलगी पाहून त्याने मुलाचे लग्न करून देण्याचे ठरविले.

लक्ष्मणने दोन्ही घरच्या श्रीमंतीला शोभेल अशा थाटाने लग्न करण्याचे ठरविले. हत्तीवर वरात निघाली पाहिजे. त्याचा मित्र गोपाळ याच्याकडे हत्ती होता. म्हणून लक्ष्मण त्याला म्हणाला—"मित्रा, माझ्या मुलाचे लग्न ठरले आहे. लग्न थाटाने करायचे आहे. तू आपला हत्ती दिलास तर हत्तीवर वरात काढायचा विचार आहे."

गोपाळ होकार देत म्हणाला—"हा हत्ती माझ्या आजोबांच्या वेळेपासून आमच्या घरी आहे. सुख रूप घरी पोचता झाला पाहिजे." लक्ष्मणाने ते सर्व मान्य केले. लग्न सामारंभ आनंदाने पार पडला. लग्न झाल्यावर लक्ष्मण आपल्या गावी निघाला तेव्हां वाटेत हत्ती एकाएकी खाली बसला व त्याने अंग टाकले. तो कां व कसा मेला, कळले नाही.

लक्ष्मण गोपाळाच्या घरी गेला आणि म्हणाला—"गोपाळ! अरे, मी तोंड दाखविण्यालायक सुद्धा राहलो नाही. काय सांगू, तुझा हत्ती परत येत असतां वाटेत एकाएकी खाली बसला आणि पुन्हां उठला नाही. मी त्याची किंमत द्यायला तयार आहे. आता तूच सांग तुला हत्तीची किंमत हवी की दुसरा हत्ती?"

"मला तो माझा हत्तीच पाहिजे. तू लाख हत्ती आणून उभे केलेस म्हणून ते माझ्या हत्तीची बरोबरी करू शकतील का? मला माझा हत्ती आणून दे." गोपाळ म्हणाला.

"अरे, पण मेलेला हत्ती जिवंत करून कसा आणून देऊ?" लक्ष्मणने विचारले.

गोपाळने नारायणराव न्यायाधिशांच्या न्यायालयात लक्ष्मणच्या विरुद्ध फिर्याद केली. नारायणरावांनी दोघांचे म्हणणे ऐकून घेतले. हत्ती म्हातारा होता हे दोघांच्या म्हणण्यावरून स्पष्ट झाले. लक्ष्मणच्या निष्काळजीपणामुळे तो मेला नव्हता हे पण स्पष्ट झाले. गोपाळने जो हट्ट धरला होता तो त्या हत्तीसाठी नव्हताच. लक्ष्मणला दंड किंवा शिक्षा व्हावी यासाठी होता. हे लक्षात आल्यावरून नारायणराव म्हणाले–"मी उद्या निकाल सांगतो."

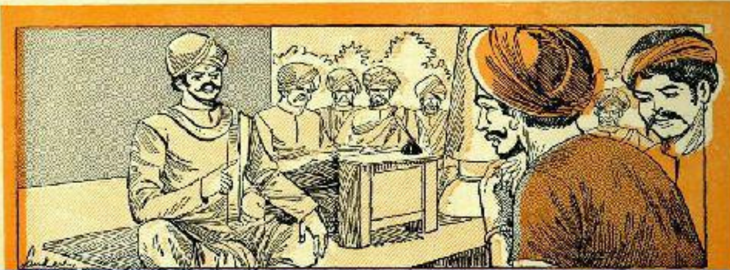
नारायणरावांनी दोघांना पाठवून दिले. त्यानंतर त्यांनी लक्ष्मणच्या नावी एक गुप्त पत्र लिहिले. दुसऱ्या दिवशी गोपाळ कोर्टात हजर झाला. पण लक्ष्मण आला नव्हता.

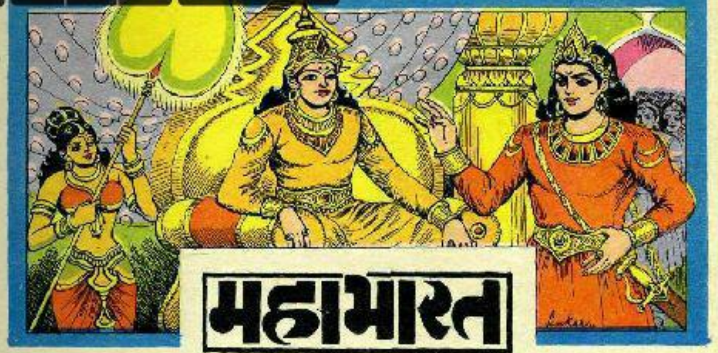
नारायणराव म्हणाले–"लक्ष्मण अजून कसा काय आला नाही: न कळे. तू जाऊन त्याला बोलावून घेऊन ये."

गोपाळने लक्ष्मणच्या घरी जाऊन पहिल्याने दाराची कडी वाजविली व नंतर दार ढकलून पाहण्यासाठी हात लावला. त्याबरोबर दार उघडले व दाराला लागून काही बरण्या व मडकी होती ती फुटली.

"हे काय रे गोपाळा? माझ्या वाड-वडिलांपासून मी जपून ठेवलेली भांडी तू एका धक्क्यात फोडून टाकलीस की रे?" लक्ष्मणने बाहेर येऊन गोपाळला विचारले. गोपाळ त्यांची किंमत द्यायला तयार झाला. पण लक्ष्मण म्हणाला–"ते नाही चालायचे. मला माझी भांडीच हवीत."

दोघे नारायणरावांच्या न्यायालयात गेले. या खेपेस लक्ष्मणने गोपाळच्या विरुद्ध फिर्याद केली. नारायणरावांनी निकाल सांगितला तो असा–"गोपाळ, तू लक्ष्मणची भांडी परत दे. मी तुझा तो हत्ती परत देववितो." गोपाळचा चेहरा खाडकन उतरला. आपलेसे तोंड करून तो निघून गेला.

महाभारत

"अर्जुनाबरोबर द्वंद्वयुद्ध एक राजा किंवा राजपुत्र यांच्यापैकी कोणी एक करू शकेल." कृपाचार्यांच्या तोंडचे ते वाक्य ऐकून कर्णाची मान खाली झाली. कारण त्याला आपल्या आई बापाचे नाव सांगायला लाज वाटली. दुर्योधन कर्णाला आपल्या बाजूला वळवूनघ्यायला चांगली संधी चालून आलेली पाहून कृपाचार्यांना म्हणाला–

"गुरुवर्य! शास्त्राप्रमाणे उत्तम क्षत्रिय-कुळात जन्मलेला, एक शूर पुरुष व मोठे सैन्य ज्याच्या जवळ आहे अशांना राजा म्हणता येईल. कर्ण राजा नाही एवढ्या एकाच कारणामुळे त्याला अर्जुनाशी द्वंद्व-युद्धाला हरकत असेल तर मी अंगराज्याचा राजा म्हणून त्याचा राज्याभिषेक करतो."

दुर्योधनाने आज्ञा केल्याप्रमाणे अभिषेक करण्यासाठी वेदपाठी ब्राह्मण आले. एक सुवर्णसिंहासन आणण्यात आले. स्वर्णकलश पात्रे भरून पाणी आणण्यात आले. फुले, फळे व अक्षता आल्या. दुर्योधनाने कर्णाला सिंहासनावर बसवून त्याच्यावर छत्रचामर धरायला दोघां राजकुमारांना उभे केले आणि कर्णाचा शास्त्रोक्त विधीने राज्याभिषेक झाला.

राज्याभिषेक संपल्यावर कर्ण दुर्योधनाला म्हणाला–"महाराज! मला आपल्याकडून राज्य दान म्हणून मिळाले. या बद्दल मी आपली कोणती सेवा करू?"

"कर्णा! मला फक्त तुझ्या सारख्या मित्रांची मैत्री पाहिजे." दुर्योधन म्हणाला.

कर्णाचा पिता सूत म्हणजे सारथी तो दुरून राज्याभिषेक विधि इतका वेळ पहात होता. तो रथातून उतरून खाली आला व त्याने अंगदेशाचा राजा कर्ण याचे अभिनंदन केले. कर्णाने आपल्या पित्याला प्रणाम केला. सूताने कर्णाला पुत्रप्रेमाने आलिंगन करून आशीर्वाद दिला. दोघांच्या डोळ्यातून आनंदाश्रू वाहू लागले.

कर्ण सूतपुत्र आहे ही गोष्ट प्रगट सर्वांना कळली. ते पाहून भीम कर्णाला म्हणाला–"सूतपुत्रा! सारथ्याचे काम करायचे सोडून अर्जुनाशी द्वन्द्व युद्ध करण्याची महत्वाकांक्षा तुझ्या मनात उत्पन्न झाली अं? तुला रे कशाला अंग देशाचे सिंहासन?"

कर्णाचे सर्वांग क्रोधाने थरथर कांपू लागले. पण त्याला आपला राग मनातल्या मनात गिळावा लागला. तो आकाशातल्या सूर्याकडे पहात उभा राहिला. दुर्योधन निमूटपणे ते सर्व ऐकत आपल्या भावंडाबरोबर बसला होता. तो भीमाला म्हणाला–"भीमा! जो राजा असेल, क्षत्रिय असेल त्याने कोणाही पराक्रमी वीर पुरुषाने आव्हान केल्यास द्वंद्वयुद्धास तयार झाले पाहिजे. अर्जुन शूर क्षत्रिय असेल तर त्याने ते आव्हान स्वीकारलेच पाहिजे. आणखी हे सांगून ठेवतो, गाठीला बांधून ठेव, शूर क्षत्रिय आणि नद्या यांचा उगम किंवा जन्म कोठे झाला हे कोणी सांगू शकेल का? ते कोणी विचारू नये. दिव्य लक्षणे असलेला व कवच-कुंडल धारण करूनच जन्मलेला कर्ण सामान्य मनुष्य असूच शकत नाही. तो अंगराज्यावर काय, पण सर्व पृथ्वीवर राज्य करण्यास योग्य असा पराक्रमी थोर योद्धा आहे. मी त्याला अंगराज्याचा अधिपती म्हणून नेमला आहे. ज्या कोणाला ही गोष्ट मान्य नसेल त्याने समोर येऊन माझ्याशी द्वंद्वयुद्धास तयार असावे."

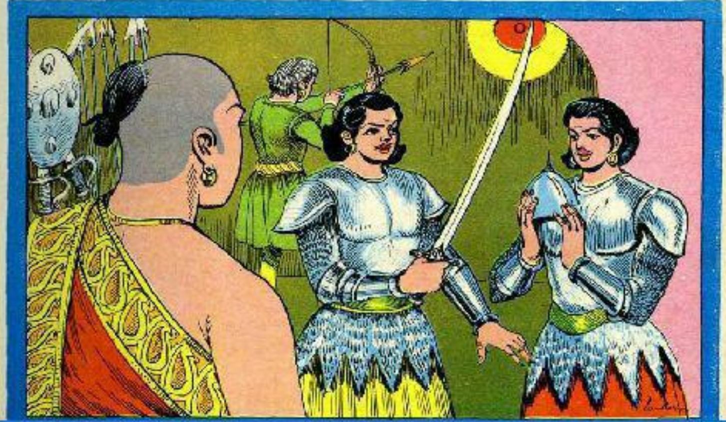
दुर्योधनाच्या तोंडचे ते वाक्य ऐकून सर्व प्रेक्षक वर्गात हाहाकार उडून गेला.

द्वंद्वयुद्ध होण्यापूर्वीच सूर्यास्त झाला. काही लोक अर्जुनाच्या धनुर्विद्येची तर काही कर्णाच्या शौर्य व पराक्रमाची आणि इतर काही दुर्योधनाची स्तुती करीत आपापल्या घरी निघून गेले. दुर्योधनाला तो दिवस एक पर्व दिवसा सारखा पवित्र वाटला. आजपर्यंत अर्जुनाचा शौर्य व पराक्रम त्याच्या डोळ्यात कुसळासारखा सलत होता. परंतु यापुढे त्याला अर्जुनाला भिण्याचे कारण नाही. त्याची बरोबरी करू शकणारा शूर कर्ण त्याचा मित्र झाला होता.

आणखी काही काळ लोटला. एकदा गुरू द्रोणाचार्यांनी आपल्या सर्व शिष्यांना एकत्र करून विचारले–"तुम्ही मला गुरुदक्षिणा काय देणार?" सर्व म्हणाले–"गुरुवर्य! आपण आज्ञा करावी आम्ही ती गुरुदक्षिणा हजर करतो."

द्रोणाचार्य म्हणाले–"ऐश्वर्यमदाने पांचाल देशाचा द्रुपद राजा मदोन्मत्त झाला आहे. त्याला जिवंत पकडून घेऊन या."

आपल्या गुरूच्या आज्ञेला मान देऊन सर्व शिष्यांनी आपापले रथ सज्ज केले. कवच धारण करून खड्ग व धनुष्य बाण घेऊन द्रुपदाच्या राज्यावर चालून जाण्यास

सर्व तयार झाले. त्यानंतर द्रोणाचार्य पुढे निघाले व त्यांच्या मागे सर्व राजकुमार निघाले.

पांचालदेशाच्या राजधानीजवळ पोचल्यावर अर्जुन द्रोणाचार्यांना म्हणाला–"यांच्या पैकी एकही द्रुपदाला धरून आणू शकणार नाही. हे हार मानून परत येईपर्यंत आम्ही पांडुपुत्र येथेच थांबतो. त्यानंतर जाऊन द्रुपदाला धरून घेऊन येतो."

दुर्योधनाचे सर्व बंधू व कर्ण ससैन्य पांचाल नगरावर चालून गेले. आपल्याच घमेंडीत कौरव नगरात शिरल्याची बातमी द्रुपदाला समजली. तो आपल्या भावांना मदतीला बोलावून कौरव सैन्याला तोंड देण्यासाठी ससैन्य धावून आला. सुरवातीला कौरव व कर्ण यांची सरशी होत राहिली, परंतु थोडयाच वेळाने द्रुपदाने आपली बाजू सावरली व कौरव सैन्याला पिटाळून लावले. कौरव खाली माना घालून परतले.

तेव्हां अर्जुनाने गुरु द्रोणाचार्यांना नमस्कार केला आणि वडील बंधू युधिष्ठिर याचा आशीर्वाद घेऊन आणि भीमाला आपला सेनापती म्हणून आणि नकुल सहदेवांना रथाच्या चाकांच्या रक्षणार्थ नेमून द्रुपदाला जिवंत धरून आणण्याची प्रतिज्ञा करून निघाला.

भीमार्जुनांच्या हल्लयासमोर द्रुपदाच्या सैन्याची धुळदाण उडून गेली. अर्जुनाचा रथ पांचाल सैन्याला पांगवीत सरळ द्रुपदाच्या रथाला जाऊन भिडला. द्रुपदाने रागाने अर्जुनाच्या सैन्यावर आणि रथावर प्रत्याक्रमण केले. लढाईच्या गडबडीत एकाएकी द्रुपद अदृश्य झालेला पाहून त्याच्या सैन्याचा धीर खचला. अर्जुनाने बाणांचा पाऊस पाडून द्रुपदाचा रथ मोडून टाकला आणि घोडयांना ठार केले. नंतर तो तलवार उपसून द्रुपदावर धावून गेला. द्रुपद त्यानंतर थोडयाच वेळाने कैद झाला.

तिकडे भीमाने व नकुल सहदेवांनी द्रुपदाचे सैन्य पळू लागलेले पाहून त्यांच्यावर निकराचा हल्ला केला. अर्जुनाने त्यांना आवरून द्रुपद कैद झाल्याचे सांगितले. म्हणाला–"द्रुपद आपला नातेवाईक आहे. त्याच्या सैन्याचा किंवा राजधानीचा नाश करणे बरोबर नाही."

त्यानंतर अर्जुनाने द्रुपदाला धरून गुरुदक्षिणा म्हणून गुरु द्रोणाचार्यांसमोर उभे केले. द्रोणाचार्य द्रुपदाला पाहून व्यंगहास्य करीत म्हणाले–"द्रुपदा! तुझे राज्य व राजधानी आम्ही जिंकली आहे. बोल आतातरी मला बालपणीचा मित्र म्हणून ओळखशील की नाही? तुला भिण्याचे मुळीच कारण नाही. मी ब्राह्मण आहे. क्षमा करणे ब्राह्मणाला शोभते. मी आपली बालपणची मैत्री विसरलो नाही. तुझ्या मैत्रीची आठवण करून देण्यासाठीच मी तुला येथवर आणविले. सिंहासनावर बसलेल्या राजाची मैत्री पण मला आवडते. तू आपले राज्य व सिंहासन घालवून बसला आहेस. तुझी मैत्री कायम ठेवण्यासाठी मी तुझे अर्धे राज्य तुला परत देतो. गंगेच्या दक्षिणेकडील सर्व राज्य तुझे आणि उत्तरेकडील माझे. आपण आपापल्या राज्यात परस्पर मैत्रीचे संबंध ठेवून राज्य करू या."

द्रुपदाचा गर्वभंग झाला. त्याने आपल्या चुकीची माफी मागून आजन्म मैत्रीचे वचन दिल्यावर द्रोणाचार्यांनी त्याला सोडून दिले.

त्या दिवसापासून द्रुपद फक्त दक्षिण पांचाल देशाचा राजा झाला. सैन्य बळ दाखवून द्रोणाचार्यांना जिंकणे यापुढे अशक्य आहे याची जाणीव द्रुपदाला झाली. तो अर्धे राज्य गमावून बसला होता व त्याला मूल बाळ पण नव्हते. म्हणून तो देशाटनास निघाला आणि ऋषीमुनींच्या सहवासात राहून घोर तपश्चर्या करू लागला.

द्रोणाचार्यांनी अहिच्छत्र येथे आपली राजधानी कायम केली आणि राज्य करू लागले.

एक वर्ष लोटले. धृतराष्ट्राने युधिष्ठिराला युवराजपद देण्याचा निश्चय केला. युधिष्ठिर सर्वांत मोठा भाऊ होता. सद्गुणी, सुशील व धर्मपरायण होता. युवराजपदी त्याची नेमणूक झाल्यानंतर त्याने आपल्या काकांना राज्यकारभारात पुष्कळच मदत केली.

भीमाने बलरामाजवळ गदायुद्धाचे शिक्षण घेऊन त्यात प्राविण्य संपादन केले.

अर्जुनाने धनुर्विद्येत प्राविण्य मिळविले. त्याला दोन्ही हातांनी धनुष्यावर बाण चढवून युद्ध करता येत होते. म्हणून त्याला सव्यसाची हे नाव मिळाले. द्रोण अर्जुनाला आपला पट्टशिष्य मानत. त्यांनी त्याला सर्व शस्त्रास्त्रे उत्तम प्रकारे शिकवून दिली.

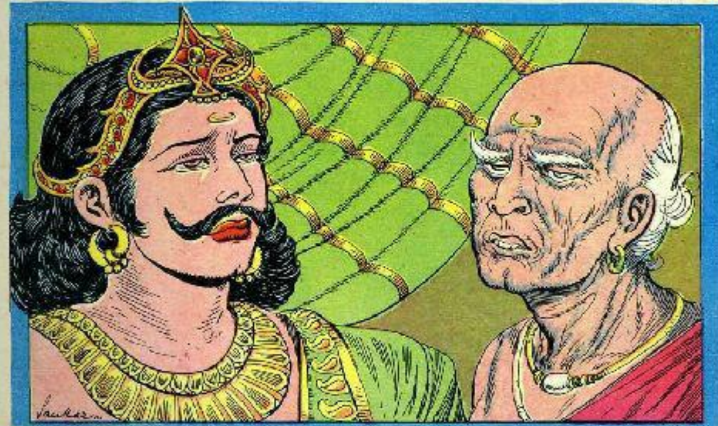
द्रोणाचार्यांनी अर्जुनाला उपदेश केला की युद्ध करणे हे मुळात चांगले नाही. अगदी आवश्यक तेव्हांच युद्ध करावे. सुडाच्या भावनेन हिंसा करू नये. एकाद्या आदरणीय व्यक्तीशी युद्ध करावेच लागले तर माघार न घेता युद्ध करावे व त्या व्यक्तीच्या विषयी सर्वदा मनात आदर भाव राखावा.

अर्जुनाने कौरव राज्याचे शत्रू व त्याचे वडील पांडू यांच्याशी वैर करून त्यांचा अपमान करणाऱ्या सौवीर, विमल व दत्तमित्र आणि त्याचे बंधू यांना युद्धात ठार केले. त्याने एकट्याने पूर्वेकडील सर्व राज्ये एकामागून एक जिंकली. कित्येक राजांना कौरवांचे मांडलिक करून घेतले आणि त्यांच्याकडून खंडणी वसूल करून कौरवांच्या राज्याचे ऐश्वर्य वाढविले.

नकुल सहदेवांनी पण अनेक राज्ये जिंकून कौरवांच्या राज्याची त्यांना दहशत बसविली.

अशा तऱ्हेने पांडवांची वाढती कीर्ति धृतराष्ट्राला पाहवेना. परंतु त्यांना प्रोत्साहन द्यावे की त्यांचा तेजोवध करावा हे त्याला कळेना. म्हणून त्याने कणक नावाच्या आपल्या एका ब्राह्मण मंत्र्याचा सल्ला विचारला. शत्रूचा नाश कोणत्याही प्रकारे केल्यास त्यात दोष नाही असा कणकाने सल्ला दिला.

धृतराष्ट्राप्रमाणे दुर्योधनाने पण कर्ण, शकुनी, दुःशासन वगैरेंच्या सल्ल्याने पांडवांचा काटा दूर करण्याचे ठरविले. त्याने धृतराष्ट्राची परवानगी मागितली व अर्थातच ती त्याला मिळाली. सर्व एकत्र जमले व पांडवांचा शेवट कसा करता येईल या गोष्टीचा विचार करून सर्वांनी मिळून वारणावतात लाक्षागृहात पांडवांना जाळून टाकण्याचा एक गुप्त बेत केला.

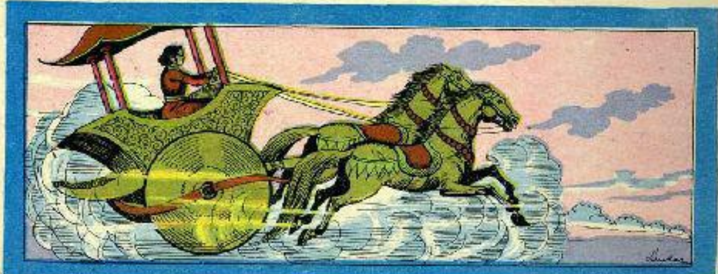

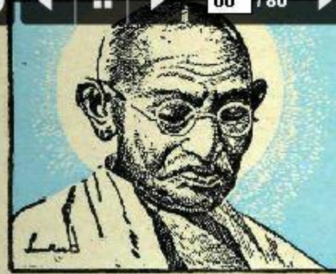
धृतराष्ट्राच्या आज्ञेप्रमाणे त्याचे मंत्री एकेक करून पांडवांकडे आले आणि त्यांच्यासमोर वारणावताच्या नैसर्गिक सौंदर्याचे वर्णन करू लागले. वारणावत येथे काही दिवस गमतीखातर पर्यटणास त्यांनी जाऊन यावे असे देखील त्यांनी सुचविले.

त्यानंतर एकदा धृतराष्ट्राने पांडवांना बोलावून वारणावताचे खूप वर्णन केले व म्हणाला–"वारणावताचे सौंदर्य डोळे भरून पाहण्यास दोन डोळे पुरत नाहीत. हजार डोळ्यांनी पाहण्यासारखे ते सुंदर शहर आहे. तेथे तुमची जाण्याची इच्छा असेल तर एकदा आपल्या मातेसह जाऊन शंकराचे दर्शन करून या. तुमच्या राहण्याची मी उत्तम व्यवस्था करून देतो. काही दिवस हवापालट केल्यासारखे पण होईल. कंटाळा आला म्हणजे परत हस्तिनापुरी या." आपल्याला हस्तिनापुराबाहेर पाठविण्यात काकांचा काही दुरुद्देश्य असावा याची युधिष्ठिराला कल्पनादेखील नव्हती.

दुर्योधनाने पुरोचन नावाच्या आपल्या नोकराला एकांतात बोलावून म्हटले–"माझे वडील, पांडवांना वारणावत येथे पाठवीत आहेत. तू त्यांच्या आधी तेथे जाऊन तेथे एक लाक्षागृह तयार कर. त्यात पांडवांचा सर्वनाश करण्याची जबाबदारी मी तुझ्यावर टाकतो. घर सुंदर मजबूत व सुरक्षित दिसले पाहिजे. कोणाला संशय येता कामा नये. पांडव त्यात जाऊन निश्चितपणे राहू लागले म्हणजे मध्यरात्रीच्या सुमारास संधी साधून त्या लाक्षागृहाला आग लाव. पांडव भस्म झाल्यावर तुला मी एका राज्याचा राजा करीन."

पुरोचन त्या कामगिरीवर निघाला. दुर्योधनाने एक सर्वोत्तम रथ देऊन त्याला निरोप दिला. पुरोचन तेथे पोचतांच आपल्या कामाला लागला.

गांधीचे चरित्र

[९]

ट्रान्सव्हालच्या विधान मंडळात आशिया वासियांच्या रजिस्ट्रेशन संबंधी जे बिल पास झाले त्याचे भारतवासियांनी खंडन केले. त्यांच्या वतीने गांधीजी व श्री एच. ओ. अली हे इंग्लंड देशात गेले. गांधीजी तेथे सहा आठवडे राहले व दादाभाई नवरोजी व भारतीयांविषयी ज्यांच्या मनात स्नेह व सहानुभूती होती अशा पार्लमेंटच्या सभासदांना व पत्रकारांना भेटले. ब्रिटीश कॉलोनिअल सेक्रेटरीला भेटून त्यांच्या समोर आपली बाजू मांडली. परंतु काही फायदा झाला नाही. उलट १ जुलै १९०७ पासून ते बिल अमलात येईल असे जाहीर करण्यात आले. त्या बिलाचा विरोध करण्याचे गांधीजींनी पूर्वीच ठरविले होते. ती चळवळ सुरु करण्याची वेळ पण येऊन ठेपली.

१९०६ च्या सेप्टेंबर महिन्यात एंपायर थिएटर मध्ये इतिहासात नमूद होण्यालायक एक सभा झाली. या सभेत भारतीयांकडून या कायद्याचा विरोध करण्यासाठी गांधीजींनी प्रतिज्ञा घेवविली.

जोहॅन्सबर्ग येथे एक जाहीर सभा झाली. सरकारतर्फे या सभेला श्री व्युलियम हॉस्केन हे हजर होते. ते आपल्या भाषणात म्हणाले–"तुमची ही चळवळ चालू शकणार नाही. ट्रान्सव्हालचा प्रत्येक श्वेतवर्णी या कायद्याचा समर्थक आहे. सरकारचा विरोध करणे म्हणजे भिंतीवर स्वतःचे डोके आपटून कपाळमोक्ष करून घेण्यासारखा मूर्खपणा आहे." या भाषणाचे भाषांतर गांधीजींनी केले होते.

त्या भाषणाचे उत्तर लगेच मिळाले. मुहंमद कछालिया नामक व्यापारी म्हणाला–